

AINEVALDKOND „SOTSIAALAINED“ (inimeseõpetus, ajalugu, ühiskonnaõpetus)

1. Üldosa

1.1 Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

1. tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
2. tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
3. austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
4. valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
5. aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
6. tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonnakultuuri pärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
7. hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2 Ainevaldkonna õppeained ja maht- tundide jagunemine õppeaineti ja kooliastmeti

Ainevaldkonna õppeained on ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus.

Riikliku õppekava järgi ajalugu õpitakse alates 5.klassist, inimeseõpetust 2. klassist ning ühiskonnaõpetust 6.klassist. Lihtsustatud õppekava järgi ajalugu õpitakse alates 6.klassist, inimeseõpetust 1. klassist. Ühiskonnaõpetust eraldi lihtsustatud õppekavas ei ole ettenähtud, 9.klassi ajaloo õppekavas on mõned ühiskonnaõpetuse teemad.

Õppeainete kavades esitatud taotletavaid õpitulemusi ja õppesisu koostades on aluseks võetud arvestuslik nädalatundide jagunemine kooliastmeti ning aineti alljärgnevalt:

Tunnijaotusplaan (RÕK)

Klass Ained	I KA	II KA	III KA
Ajalugu	0	3	6
Inimeseõpetus	2	2	2
Ühiskonnaõpetus	0	1	2

Tunnijaotusplaan (LÕK)

Klass Ained	I KA	II KA	III KA
Ajalugu	0	1	5
Inimeseõpetus	3	6	5

Õppeainete nädalatundide jagunemine kooliastmete sees määratakse õppekavas arvestusega, et taotletavad õpitulemused ning õppe- ja kasvatuseesmärgid oleksid saavutatud.

1.3 Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse-tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmeis, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja ausust, hoolivust, vastutustunnet ning õiglust. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud soolise võrdsuse osas.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikuidentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktseptsida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepsitud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata naiste ja meeste ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa soolise võrdsuslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Tal on tõhusad oskused ja valmidus ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda.

Õppesisu käsitleluses teeb valiku aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud õpitulemused, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatud.

1.4. Lõiming, üldpädevuste saavutamine ja õppekava läbivate teemade käsitlemine ainevaldkonnas

Sotsiaalainete valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise – kujundamisel on kandev roll õpetajal, kelle väärtushinnangud, suhtlemis- ja sotsiaalsed oskused loovad sobiliku õpikeskkonna ning mõjutavad õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

Sotsiaalainete õpetamisel toetab kool õpilase kujunemist inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab selles toimida; õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes mõistab üldinimlike ja ühiskondlikke väärtusi, järgib neid koolis ja väljaspool kooli; õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks.

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhinduda toetavad ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Kõik sotsiaaalained süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus ning usundiõpetus toetavad väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas

elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu kesksete normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk ühiskonnaõpetusel ja inimeseõpetusel.

Enesemääratluspädevuse aluseks on suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme. Pädevuse kujundamist toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust. Väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained. Väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboliteid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära). Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõendus põhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevus. Ennekõike ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärke, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevus. Digipädevus tähendab suutlikkust kasutada digivahendeid nii info hankimisel, õppimisel kui ka kodanikuna tegutsedes. Saadud teavet rakendatakse probleeme lahendades, nende üle arutledes või uut sisu luues, kasutades digikeskkonda sihipäraselt koos teiste teabeallikatega. Õpitakse tekste digitaalselt looma ja vormistama, interneti suheldes pööratakse tähelepanu interneti turvalisusele ja igapäevaelu väärtuspõhimõtete arvestamisele. Digipädevust kujundatakse nii õiguslikest kui ka eetilistest põhimõtetest lähtuvalt. Õpilane suunatakse hindama allikaid kriitiliselt, kasutama erinevaid arvutirakendusi.

Õppeainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega

Sotsiaalained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhitakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid.

Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhitakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tehnoloogia. Käsitlevate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamise kaasnemaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetiliselt oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstiained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Läbivate teemade rakendamise võimalusi

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskust, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid.

Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tulevikuprognosidest, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja

kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides.

Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele. Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhatakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv tervise seisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohaliku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskond. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

1.5 Õppetegevuse kavandamine ning korraldamine

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

1. Lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
2. Taotletakse, et õpilase õpikoormus on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvialadega tegelda;
3. Võimaldatakse nii üksi- kui ka ühisõpet, et toetada õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaks ühiskonnaliikmeiks;
4. Kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mis toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
5. Rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
6. Arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, põhirõhk on hoiakute kujundamisel;
7. Arvestatakse õpilaste võimeid ja suutlikkust, kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
8. Kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetodeile;
9. Luuakse võimalused koostada referaat, ajajoon, õpimapp ja uurimistö, teha praktilisi uurimistöid, osaleda temaatilistes mängudes, kriitiliselt analüüsida reklaami ja teemakohaseid filme;
10. Laiendatakse õpikeskkonda, kaasates sotsiaal-kultuurilist ja ajaloolis-kultuurilist keskkonda, arvuti/multimeediaklasse, asutusi, muuseume, näitusi, raamatukogusid, looduskeskkonda, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutusi, ettevõtteid, mittetulundusühinguid, arhiive jm;
11. Võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

1.6 Hindamise alused

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang. Ainekavas on kirjeldatud õppeaine õpitulemused kooliastmete kaupa kahel tasemel: üldised õpitulemused õpetamise eesmärkidena ning osaskuste õpitulemused. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste, sh esituste ning kirjalike tööde alusel, arvestades teadmiste ja oskuste vastavust ainekavades taotletavatele õpitulemustele ning õpilase individuaalseid iseärasusi ja mõtlemise arengut. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest.

Hoiakute ja väärtuste kohta (nt huvi tundmine, tähtsuse mõistmine, väärtustamine, vajaduste arvestamine, reeglite järgimine) antakse tagasisidet.

Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, mis hindamisvahendeid kasutatakse ning mis on hindamise kriteeriumid. Tähtsal kohal on kujundav hindamine, mis keskendub eelkõige õpilase arengu

võrdlemisele tema varasemate saavutustega. Hindamise kriteeriumid ja viiepallisüsteemist erinev hindamise korraldus täpsustakse kooli õppekavas.

Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Aineteadmisi ja -oskusi ning hoiakuid hinnates on põhirõhk kujundaval hindamisel.

Õpitulemusi hinnates kasutatakse mitmekesisel ja õpitulemustega vastavuses olevaid vorme, mis sisaldavad suulisi, kirjalikke ja praktilisi ülesandeid. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Praktiliste tööde puhul hinnatakse mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi kulgu.

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

1. selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja nendevahelisi seoseid;
2. selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;
3. eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
4. demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist, lähtudes õpiülesannete sisust.
5. praktiliste ülesannete puhul õpilane:
6. rakendab õpituatsioonis teoreetilisi teadmisi praktiliselt;
7. demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis;
8. kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

Inimeseõpetuses tähendab hindamine konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist, kusjuures põhirõhk on õpilase arengu toetamisel, seejuures pakkudes võimalusi enesehindamiseks. Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse kujundavat tagasisidet ka väärtuste ning hoiakute kohta. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö.

Ajaloo õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade ajalooõpetuse õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Õpitulemusi kontrollides tuleb jälgida teadmiste (ajaloolise sõnavara) ja oskuste tasakaalu.

Hindamise vormid sisaldavad 5. klassis suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, allikmaterjali ja piltidega, loovtööd ning jutustuse kirjutamist, samuti allika usaldusväärsust info edasikandmisel. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Lühijutu ning kirjelduse puhul hinnatakse ülesehituse loogikat ja terviklikkust, mõistete ning märksõnade sobivust konteksti, stiili ja ainealast õigekirja. 5. klassis ei kontrollita kontrollitöödega enam kui üht õpitud teemat korraga.

Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid III kooliastmes peavad olema mitmekesised, sisaldama suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, dokumentide, allikmaterjali ja piltidega, referaadi ja uurimistöe koostamist, loovtööd ning arutluse kirjutamist. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle hindamist ja võrdlemist, katkendi põhjal vastamist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist.

Üksikfaktide teadmisele tuleb eelistada tähtsamate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Arutluse puhul hinnatakse vastavust teemale, ajastu ja teemakohaste faktide tundmist, analüüsi, võrdlemise ja seoste loomise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu. III kooliastmes sobivad kontrolliks ja hindamiseks nii avatud kui ka etteantud vastusega ülesanded

Ühiskonnaõpetuses tuleb hindamisel II kooliastmes arutlusoskust kujundavaid ja kontrollivaid ülesandeid koostades järgida jõukohasuse põhimõtet märksõnadest lahendamist toetava selgituseni ning täpse juhendini. Kokkuvõtvaks hindamiseks sobivad arvamusaluse ja juhtumianalüüs, dokumendi ja kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded, mõiste ja selgituse kokkuvõtmine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms) ning info leidmine, kasutamine ja rühmitamine.

III kooliastmes sobivad kokkuvõtvaks hindamiseks probleemküsimuste avamine, arvamusaluse, uurimus ja juhtumianalüüs, dokumendi, statistiliste andmete ja karikatuuri analüüs, kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded: mõiste ja selgituse kokkuvõtmine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms) ning info rühmitamine.

Praktiliste tööde puhul hinnatakse töö plaanimise, tegemise, tulemuste tõlgendamise, järeldamise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust.

Õpilase ja õpetaja koostöös hinnatakse ka õpilase õpitulemusi koolivälises mitteformaalses õppes, kui seal omandatu vastab taotlevatele õpitulemustele (nt osavõtt projektidest, tegevus õpilasesinduses või kodanikuühendustes jm).

1.7 Füüsiline keskkond

Õpetamine korraldatakse klassis, kus on eesmärkide saavutamist toetav ruum vajaminevate õppematerjalidega, sisustuse ja IT vahenditega, on olemas sobivad tingimused demonstratsioonide tegemiseks. Õppe sidumiseks igapäevaeluga korraldatakse õpet (õues, õppekäike) väljaspool klassiruumi: vähemalt üks kord õppeaasta jooksul korraldatakse õpet muuseumis.

Vajadusel õpetamine korraldatakse klassis, kus on sobivad tingimused projekti- ja rühmatööks. Vajaduse korral võib kool korraldada õpet rühmades ja liitrühmades (õpilaste väikese arvu tõttu):

1. vanusest lähtuvalt
2. tasemest lähtuvalt.

2. Ainekavad

2.1 AJALOO AINEKAVA PÕHIKOOILILE

2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatuses ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi ratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimsusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

1. oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
2. ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
3. ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;

4. funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
5. empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
6. allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemisetagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajaloouurija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

2.1.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliastme lõpetaja:

1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.
5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.

6. Mõistab, kuidas kujunes inimesus.
7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.
15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

III kooliastme lõpetaja:

1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toimunud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud.
12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos

2.1.3. Õpitulemused ja õppesisu klassiti

5. KLASS

Õpitulemused 5. klassis

Sissejuhatus. Ajaarvamine aja mõõtmine.

Õpilane:

1. kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number;
2. paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid;
3. lahendab ajatelje abil ülesandeid;
4. teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
5. iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
6. kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid

Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu.

Õpilane:

1. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
2. kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
3. teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
4. kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;

Eesti

Õpilane:

1. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos, toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusel mõjust minevikus.
2. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu.
3. kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis
4. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos
5. nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
6. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos;
7. kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost

Praktilised tööd: Õpilased loovad ajatelje oma elu tähtsamatest sündmustest, kasutades korrektseid ajaühikuid ja ajastute nimetusi, näiteks Rooma numbrite kasutamist erinevate sündmuste märkimisel.

Õpiprojektid: Õpilased viivad läbi projektipõhise uurimuse Eesti iseseisvumisega seotud ajalooliste sündmuste ja isikute kohta, koostades interaktiivse esitluse või plakati, mis kajastab olulisi hetki Eesti ajaloos.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Õpilased külastavad muuseumi või ajaloolist paika, kus nad uurivad esemelisi ja kirjalikke allikaid, näiteks muistiseid või vana aja esemeid, et saada praktilisi kogemusi ajaloo uurimisel ja allikate analüüsimisel.

Kogukonnapraktika: Koostöös kohaliku kogukonnaga korraldavad õpilased intervjuerimise projekti, kus nad koguvad ja analüüsivad vanemate generatsioonide suulisi mälestusi kodukoha ajaloo kohta, koostades pereloo või kohaliku ajaloo uurimuse.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
<p>Sissejuhatus. Ajaarvamine aja mõõtmine.</p>	<p>Õppesisu: Ajalooõpiku kasutamise seletus. Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number. Suulised, esemelised, kirjalikud ja audiovisuaalsed allikad; muuseum, arhiiv, kroonika, legend, arheoloogia, muistis. Perekonnaloo mälestused, intervjuud, fotod, videod, päevikud, kirjad jne</p>
<p>Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud.</p>	<p>Õppesisu: Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas õpetaja valikul. Elu muinasajal: Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, korilus, küttimine, kodukohaga seotud muinasaja asustus, muinaslinnus. Muistne vabadusvõitlus, Läti Henrik, Liivimaa kroonika, maakond, ristiusk, Lembitu Eluolu keskajal: Ristiusk, kirik, (katoliku kirik, paavst), klooster. Elu keskajal linnas ja maal, raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused.</p>

<p>Eesti</p>	<p>Õppesisu: Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil: Liivi sõda, Ivan IV (Balthasar Russow, Liivimaa kroonika) Põhjasõda, Karl XII, Peeter I. Eluolu uusajal: Rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid, pärisorjus. Kool vanal ajal: Tartu Ülikool, talurahvaharidus ja Bengt Gottfried Forselius. Rahvuslik ärkamisaeg: Rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu. Eesti iseseisvumine: Päästekomitee: Päts, Konik, Vilms, iseseisvusmanifest, iseseisvuse väljakuulutamine. Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel: Vabadussõda (1918-1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha, Poska, Tartu rahu. Eesti ja Teine maailmasõda: Stalin, Hitler, MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine. Nõukogude aeg: metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s Iseseisvuse taastamine:laulev revolutsioon, Balti kett, Lennart, Meri, fosforiidisõd.</p>
---------------------	--

6. KLASS

Õpitulemused 6. klassis

Muinasaeg

Õpilane:

1. teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
2. kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt;
3. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
4. kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
5. teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
6. teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;

Vanad Idamaad

Õpilane:

1. toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
2. nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
3. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu
4. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos

5. nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust
6. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos
7. kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis
8. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos

Vana-India ja Vana-Hiina

Õpilane:

1. nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust
2. teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas.

Vana-Kreeka ja Vana-Rooma

Õpilane:

1. kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis
2. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos
3. teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi
4. kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat
5. toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised
6. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos
7. iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust
8. paigutab ajatelejele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid
9. kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost
10. teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas
11. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu
12. teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele

Praktilised tööd: Õpilased valmistavad „ajaloo ajamasina” – loovalt kujundatud ajatelje, kuhu nad paigutavad muinasaegsed ja vanaaja sündmused, kasutades erinevaid materjale ja kujundades ajastut iseloomustavaid detaile.

Õpiprojektid: Iga õpilane valib ühe vanaaja tsivilisatsiooni (nt Egiptus või Vana-Kreeka) ja loob väikese teadusliku teatrietenduse, kus nad esitlevad oma tegelase (nt vaarao, filosoof või sõdalane) vaatenurgast toleaegeid sündmusi ja kultuuri.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Matk minevikku! Õpilased teevad ekskursiooni arheoloogilisele leiupaigale või muuseumisse, kus nad saavad jäljendada arheoloogide tööd, kaevates välja "muinasaegseid aardeid" ja uurides neid päris teadlastena.

Kogukonnapraktika: Õpilased loovad „Elava ajaloo projekti”, kus nad kutsuvad vanemaid inimesi kooli, et kuulata nende jutustatud lugusid kodukoha ajaloost. Õpilased koguvad need lood, loovad neist ajalooaegviku ja esitlevad seda kogukonnale.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
Muinasaeg.	<p>Õppesisu: Muinasaeg: esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number, Rooma number, ajalooallikad, arheoloogia, inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, kütmine ja korilus. Muinasaeg Eestis: Pulli, Kunda Lammasmägi, alepõld, kindlustatud asula, kalmed.</p>
Vanad Idamaad.	<p>Õppesisu: Tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufraat ja Tigris, Hiina - Huanghe ja Jangtse, India - Indus ja Ganges Mesopotaamia: Sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš. Egiptus: Vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüurus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria. Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik: Tähestik, meresõitjad, Kartaago, Ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku</p>
Vana-India ja Vana-Hiina	<p>Õppesisu: India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male, Hiina ja Huang He, Jangtse, keisriigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius.</p>
Vana-Kreeka ja Vana-Rooma.	<p>Õppesisu: Vana-Kreeka: Balkani poolsaar, Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreet, Ateena, Sparta, Knossos, Mükene. Kreeka linnriigid: polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Perikles, Kreeka-Pärsia sõjad (Maratoni lahing). Vana-Kreeka kultuur ja teadus: Homeros, eeposed “Ilias” ja “Odüsseia”, Herakles, komöödia ja tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, nt Pythagoras, Hippokrates, Sokrates, Platon, Aristoteles. Hellenism: Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmait, nt Eukleides, Archimedes, Ptolemaios. Rooma riigi tekkimine: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, foorum, ladina keel, etruskid.</p>

	<p>Rooma vabariik: vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda.</p> <p>Eluolu Vanas-Roomas: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, perekond, ori, gladiaator.</p> <p>Kultuur ja religioon Vanas-Roomas: templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel</p> <p>Rooma keisririik: provints, Lääne-Rooma, Ida-Rooma, Augustus, Konstantinoopol, 476, hunnid, suur rahvasterändamine.</p>
--	--

7. KLASS

Õpitulemused 7. klassis

Maailm keskajal 476–1492

Õpilane:

1. iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
2. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
3. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
4. kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
5. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
6. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
7. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
8. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
9. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist.

Maailm varauusajal 1492–1600

Õpilane:

1. selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
2. toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
3. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
4. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
5. oetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
6. selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud.

Praktilised tööd: Ehitatakse keskajast inspireeritud linnuse makett, kus õpilased saavad ise välja mõelda, kuidas linnus kaitses elanikke ja milline oli elu linnuses.

Õpiprojektid: Tehakse uurimus Euroopa kuulsaimate seiklejate kohta, kus iga õpilane valib oma lemmikmaadeavastaja ja esitleb tema elu ja saavutusi, nagu oleks ta ise see seikleja.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Käiakse linnas matkal, et avastada vanu kirikuid ja losside varemeid, püüdes ette kujutada, kuidas inimesed seal elasid ja millised seiklused toimusid.

Kogukonnapraktika: Õpilased korraldavad ajaloolise elava muuseumi päeva, kus nad riietuvad keskaja inimesteks ja jagavad külastajatele teadmisi sellest, kuidas inimesed sel ajal elasid, sõid ja töötasid.

Teema ja tunnimaht	Õppesisu/õppetegevused
<p>Maailm keskajal 476–1492</p>	<p>Õppesisu: Keskaja mõiste, üldisloomustus ja perioodiseerimine: Keskaja mõiste. Keskaja perioodiseering: vara-, kõrg- ja hiliskeskageg. Seisused, läänikord ja eluolu: läänikord ehk feodaalkord, lään ehk feood, läänimees ehk feodaal, senjööor, vasall, läänipüramiid ehk feodaalne hierarhia, turniir, linnus. Ristiusk, kirik ja kultuur: ristiusk, katoliku kirik, kiriku struktuur, kogudus, usklikud, vaimulikud, ilmikud, pühak, paavst, peapiiskop, piiskop, preester, klooster, munk, kerjusemunk, nunn, abt, abtiss, tsölibaat, askees, palve, palverännak, palverändur, reliikvia, liturgia, koraal, psalm, sakrament, ristimine, armulaud, laulatus, ordinatsioon, patt, paradiis, põrgu, puhastustuli, piht, romaani stiil, gooti stiil, altar, ümarkaar, teravkaar, manuskript, miniatuur Euroopa riigid varakeskajal: Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Merovingid, Karolingid, Karl Suur, Verduni leping. Linnad ja linnaelu: linnaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit. Euroopa riigid kõrgkeskajal: William Vallutaja, Henry II, Karolingid ja Kapetingid, Saja-aastane sõda, Jeanne d Arc. Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik: Bütsants, õigeusk, patriarh, ikoon, ristkuppelkirik, mosaiik, kirikulõhe, beduiinid, Meka, Kaaba, islam, moslem, Allah, prohvet, kaliif, kalifaat, džihaad, mošee, minarett, koraan, imaam, viikingid, varjaagid, normannid, saaga, ruunikivi, valhalla, bojaar, veetše, družiina. Ristisõjad: Urbanus II, Saladin, püha maa, ristisõjad, Läti Henriku Liivimaa kroonika, muistne vabadusvõitlus, Lembitu.</p>

	<p>Haridus, ülikoolid ja teadus: kloostrikool, linnakool, toomkool, ülikool, teaduskond, 7 vaba kunsti, rektor, dekaan, dispuut, skolastika, alkeemia, astroloogia.</p> <p>Eesti keskajal: keskaja periodiseering Eesti ajaloos, Vana-Liivimaa, Liivi sõda.</p>
<p>Maailm varauusajal 1492–1600.</p>	<p>Õppesisu:</p> <p>Maadeavastused: Marco Polo reisikirjad, kompass, astrolaab, karavell, karak, indiaanlased, asteegid, inkad, konkistadoorid, kolonialism, koloniaalimpeerium.</p> <p>Reformatsioon ja vastureformatsioon: katoliiklus, reformatsioon, usupuhastus, indulgents, tees, ketser, Augsburgi usutunnistus, luterlus, protestantlus, kalvinism, anglikaanlus, pildirüüste, Trento kirikukogu, jesuiidid, vastureformatsioon, inkvisitsioon.</p> <p>Renessanss ja humanism: humanism, renessanss, traktaat.</p>

8. KLASS

Õpitulemused 8. klassis

Maailm 1600–1815

Õpilane:

1. iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode
2. toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid
3. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
4. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
5. iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode;
6. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
7. kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
8. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
9. selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil;
10. teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
11. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi
12. tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
13. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
14. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;

15. nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
16. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.

Maailm 1815–1918

Õpilane:

1. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
2. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
3. selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
4. iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval;
5. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
6. toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
7. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
8. analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
9. toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
10. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
11. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
12. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
13. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle;
14. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
15. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi;
16. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
17. analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
18. teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
19. toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta.

Praktilised tööd: Õpilased loovad makette, mis kujutavad valitud ajalooperioodi, näiteks Prantsuse revolutsiooni sündmusi või Napoleoni lahinguid, kasutades erinevaid allikaid ja materjale, et esitada ajaloosündmused visuaalselt.

Õpiprojektid: Iga õpilane uurib ja esitleb olulisi teaduslikke ja tehnoloogilisi saavutusi ajavahemikus 1600–1815, näiteks aurumasina leiutamist või valgustusajastu teadlaste tööd, selgitades nende mõju ühiskonnale ja kultuurile.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Külaskäik ajaloomuuseumisse või vanalinna, kus õpilased saavad näha imperialismi ja tööstusrevolutsiooni mõju arhitektuurile, igapäevaelule ja ühiskonna arengule. Eesmärgiks on tuua õpitu ellu reaalse maailma näidete abil.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
<p>Maailm 1600–1815</p>	<p>Õppesisu: Uusaja mõiste, üldisloomustus, periodiseering. Ühiskond varauusajal: varauusaeg, uusaeg, periodiseerimine, ajaloo pöördepunkt. Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal: ususõda, kodusõda, protestandid, katoliiklased, hugenotid, luterlased, kalvinistid, anglikaanid, Vestfaali rahu. Absolutism ja valgustus: monarh, monarhia, absolutism, absoluutne monarh, valgustatud absolutism, valgustatud monarh. Ameerika iseseisvumine: Iseseisvussõda. USA riiklik korraldus. Inglise kolooniad Põhja-Ameerikas. Koloonia, emamaa, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, põhiseadus, demokraatia. Prantsuse revolutsioon ja Napoleon: Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg. Napoleoni reformid. Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos. Jakobiinid, seisused, generaalsaadid, reform, revolutsioon, Asutav kogu, äärmuslus, žirondiinid, terror, koodeks. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus: Rootsi aeg, Vene aeg, reduktsioon, restitutsioon. Kunst, kultuur ja teadus varauusajal: barokk, rokokoo, klassitsism.</p>
<p>Maailm 1815–1918</p>	<p>Õppesisu: Viini kongress ja Euroopa uusajal: kongress, lõppakt, restauratsioon, tagurlus, tasakaal. Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine: kütused: süsi ja koks, aurumasin, võimsusühikud: hobujõud ja watt, tööstus, vabrik, automatiseerimine, linnastumine. Poliitilised õpetused: ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsialism, rahvuslus, natsionalism, äärmuslus, kommunism. Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid): rahvuslus, rahvuslik vabadusliikumine, rahvusriik, kodanlus, liberalism, vabariik, põhiseadus. Kolonialism ja imperialismi kujunemine: koloonia, koloniseerimine, kolonialism, impeerium, imperialism. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul: reformid, tagurlus, dekabristid, õigeusk, isevalitsus, slavofiil, venestamine, baltisakslane, estofiil.</p>

	Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine: Uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas. Sõja põhjused, kulg ja tagajärjed. Maailmasõja mõju Eestile. Antant, Kolmikliit, Keskrigud, atentaat, läänerinne, idarinne, maneööversõda, positsioonisõda, Compiègne'i vaherahu, veebruari- ja oktoobrirevolutsioon Venemaal, Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa, iseseisvusmanifest, 23.-24.02.1918
--	--

9. KLASS

Õpitulemused 9. klassis

Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939

Õpilane:

1. selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajalooos;
2. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
3. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
4. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
5. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
6. analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
7. iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas;
8. analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatialle tänapäeval;
9. kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
10. tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
11. teab demokraatialle iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid;
12. demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
13. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju;
14. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale;
15. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
16. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
17. teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
18. toob näiteid erinevate ajastute kultuurist;
19. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;

20. mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
21. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
22. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda

Teine maailmasõda 1939–1945

Õpilane:

1. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
2. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
3. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;

Maailm pärast Teist maailmasõda

Õpilane:

1. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
2. selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo;
3. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
4. kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
5. toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
6. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
7. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
8. mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
9. toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
10. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
11. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju

Praktilised tööd: Õpilased loovad ajatelgi, mis kajastab sündmusi kahe maailmasõja vahelisel perioodil, näiteks Esimese maailmasõja tagajärjed, Vabadussõda, ja poliitilised muutused Eestis ja Euroopas. Visuaalselt esitatakse peamised sündmused ja isikud.

Õpiprojektid: Iga õpilane uurib ja esitleb valitud teemat, näiteks "Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel" või "Teaduse ja tehnika areng kahe maailmasõja vahel", selgitades nende mõju ühiskonnale, kultuurile ja poliitikale.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Ekskursioon ajaloomuuseumisse või kohaliku mälestusmärgi külustus, kus õpilased saavad näha ja analüüsida Esimese maailmasõja ja Teise maailmasõja mõju Eestile ja maailmale.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
<p>Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939</p>	<p>Õppesisu: Esimese maailmasõja tagajärjed: Compiègne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid. Eesti Vabadussõda: Vabadussõda, Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda, välisriikide abi. Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel: demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt. Demokraatlik ja autoritaarne Eesti: maareform, Asutav Kogu parlamentarism, põhiseadus, vaikiv ajastu, meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas (nt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts, Alma Ostra-Oinas, Minni Kurs-Olesk, Marie Reisik). Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel: konveiermeetod, inflatsioon, ülemaailmne majanduskriis, uus kurss, maaseadus, rahareform. Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis: uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne), kultuur ja eluolu paikkonnas.</p>
<p>Teine maailmasõda 1939–1945</p>	<p>Õppesisu: Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel: anšluss, Müncheni kokkulepe, MRP, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis, Saksamaa taasrelvastumine, Saksamaa “Kolmas riik”. Teine maailmasõda: sõjategevus ida- ja läänerindel, Stalingradi lahing, teise rinde avamine (Normandia dessant), Talvesõda, Pearl Harbor, tuumarelva leiutamine ja kasutamine, koostöö liitlastega, ÜRO, Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod (holokaust, genotsiid). Eesti Teises maailmasõjas: Baasideajastu. Iseseisvuse kaotamine. Juuniküüditamine. Sõjategevus Eesti territooriumil. Nõukogude ja Saksa okupatsioonid. Eestlased Saksa ja Nõukogude sõjaväes. Soomepoisid. Taasiseseisvumiskatse. Massiline pagemine Eestist. baaside leping, baaside ajastu, annekteerimine, Konstantin Päts, küüditamine, suur põgenemine, nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon.</p>

<p>Maailm pärast Teist maailmasõda</p>	<p>Õppesisu:</p> <p>Külm sõda: külm sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie, külma sõja kriisikolled (nt Berliini kriis, Korea sõda, Suessi kriis, Kariibi ehk Kuuba kriis, Ungari ülestõus, Vietnami sõda, Praha kevad, Afganistani sõda).</p> <p>Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda: heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit, võtmeisikud (nt. Margaret Thatcher, Ronald Reagan, Martin L. King, Elisabeth II, Rosa Parks, Rachel Carson, Madeleine Albright, Hanna Arendt, Indira Ghandi, Ruth Bader Ginsburg, John F. Kennedy, Richard Nixon, Mahatma Gandhi).</p> <p>Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV: NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon, poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatšovini, metsavendlus, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioonid, küüditamine, dissident, võtmeisikud (nt. Leida Laius, Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas).</p> <p>Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s: infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuuri valitud näidete põhjal.</p> <p>Eesti iseseisvuse taastamine: laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis, võtmeisikud (nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin).</p> <p>Maailm 1990. aastatest alates: NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine, rahvusvahelised organisatsiooni (NATO, EL laienemine, ÜRO), rahu ja konfliktide lahendamine, identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism).</p>
---	---

2.2. INIMESEÕPETUSE AINEKAVA PÕHIKOOIILE

2.2.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna.

Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse **I kooliastme** teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

2.2.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

I kooliastme lõpetaja:

1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku.
2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
5. Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
6. Tunneb liiklusreegleid.
7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.
12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
13. Oskab oma tervist hoida.
14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.
16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

II kooliastme lõpetaja:

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.
5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.
7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.

9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.
14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.
15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

III kooliastme lõpetaja:

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

2.2.3. Õpitulemused ja õppesisu klassiti

2. KLASS

Õpitulemused 2. klassis

Mina.

Õpilane:

1. kirjeldab enda huvisid ja tegevusi
2. põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda
3. teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi

Mina ja tervis.

Õpilane:

1. toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
2. nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
3. teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.

Mina ja minu pere.

Õpilane:

1. kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
2. toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Mina ja Eesti.

Õpilane:

1. leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
2. nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva, teab, kes on Eesti Vabariigi president;
3. tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;
4. teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
5. võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
6. toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
7. selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.

Mina: aeg ja asjad.

Õpilane:

1. planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
2. toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
3. sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
4. seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.

Praktilised tööd: Kujutle, et sa lood oma isiklikku superkangelase päevakava! Lapsed koostavad "Superpäeva" plaani, kus nad kangelaslikult hoolitsevad enda eest — mitmekülgne toit, supervõimete laadimiseks vajalik liikumine ja kindlasti ka puhkus taastumiseks. Igaüks joonistab oma "superkangelase vapi", mis sisaldab nende huvisid ja tugevusi.

Õpiprojektid: Iga õpilane muutub "pereuurijaks" ja teeb väikese projekti oma perekonna kohta. Eesmärk on leida ja üles kirjutada kõige põnevamad lood, traditsioonid või isegi pere retseptid. Neid avastusi esitletakse klassile, luues interaktiivse kaardi, kus iga perekond tähistab oma erilisi "aardeid" — väärtusi ja tavasid.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Avastuskäik kodulinna! Õpilased lähevad missioonile, kus nad uurivad kohalikke vaatamisväärsusi, koguvad vihjeid ja teavet. Inspiratsiooniks on meie kooli "Uudishimulik lennuk" projekt.

Kogukonnapraktika: Süvenemine traditsioonidesse! Lapsed intervjuuerivad oma vanemaid, vanavanemaid vanade kommete, pühade või käsitöö teemal. Seejärel esitavad nad tulemused "elava ajakirja" vormis, näidates, kuidas nende perekond hoiab traditsioone ja annab need edasi järgmistele põlvkondadele.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
Mina.	Õppesisu: Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine. Positiivne suhtumine endasse ja teisesse. Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus.
Mina ja tervis.	Õppesisu: Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus. Keha eest hoolitsemine. Terve ja haige inimene. Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine.
Mina ja minu pere.	Õppesisu: Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine. Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.
Mina ja Eesti.	Õppesisu: Eestimaa ja kodukoht. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed. Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.

Mina: aeg ja asjad.	Õppesisu: Mina: aeg ja aja planeerimine. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. Oma igapäevalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.
----------------------------	---

3. KLASS

Õpitulemused 3. klassis

Mina.

Õpilane:

1. põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
2. teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
3. nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;
4. toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Mina ja tervis.

Õpilane:

1. toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
2. selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
3. teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.

Mina ja teised.

Õpilane:

1. toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
2. põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
3. demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
4. tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
5. kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
6. märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
7. teab, et vägivaldal on eri vormid;
8. teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
9. demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
10. selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.

Mina: teave ja asjad.

Õpilane:

1. loetleb erinevaid teabeallikaid;
2. leiab infot erinevatest allikatest;
3. võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
4. kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
5. selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
6. teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
7. hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

Praktilised tööd: Õpilased koostavad personaalse tervisepäeviku, kuhu nad kirjutavad üles, kuidas hoolitsevad oma vaimse ja füüsilise tervise eest. Iga päev märgitakse näiteks tervisliku toitumise, liikumise, puhkuse ja piisava une kohta.

Õpiprojektid: Lapsed uurivad ja koostavad projektitöid keskkonna hoidmise teemadel, näiteks energia säästmine või jäätmete sorteerimine. Koostöös arendatakse plaanid, kuidas vähendada koolis tarbitavate ressursside hulka ja muuta klassi keskkonnasõbralikumaks.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Liiklusalane orienteerumismäng kooli ümbruses. Lapsed läbivad ettenähtud marsruudi, kus nad peavad tuvastama liiklusmärke, märkamata liiklusohutlikke kohti ja pakkuma lahendusi turvalisuse tagamiseks.

Kogukonnapraktika: Õpilased korraldavad abistamisaktsiooni kogukonnas, näiteks koristades parki või korraldades väikeannetuse heategevuseks. Samuti saavad lapsed rääkida oma kogemustest ja tundest, mida see tegevus neile pakkus.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
Mina.	Õppesisu: Mina. Igaühe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse. Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus. Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus. Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.
Mina ja tervis.	Õppesisu: Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis. Tervislik eluviis. Terviseriskid. Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest. Esmaabi.Abi saamise võimalused.

Lisa 6. Sotsiaalsed (inimeseõpetus, ajalugu, ühiskonnaõpetus)

<p>Mina ja teised.</p>	<p>Õppesisu: Reeglid ja käitumisnormid. Seadused. Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine. Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses. Liiklusreeglid. Liiklusreeglite järgimine. Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses. Vägivald ja selle erinevad vormid. Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed. Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral. Sõprus ja sõpruse hoidmine. Koostöö vajalikkus. Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. Heategemine ja heategevus.</p>
<p>Mina: teave ja asjad.</p>	<p>Õppesisu: Teave. Erinevad teabeallikad. Teabeallikate kasutamine. Teabeallikate usaldusväärsus. Meedia kasutusvõimalused ja ohud. Turvaline meediavahendite kasutamine. Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine. Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbruses.</p>

5. KLASS

Õpitulemused 5. klassis

Tervis.

Õpilane:

1. selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
2. seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
3. teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
4. toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.
5. toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.
6. selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.

Murdeiga ja kehalised muutused

Õpilane:

1. nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
2. toob näiteid erinevast arengutempost murdeas.

Turvalisus ja riskikäitumine.

Õpilane:

1. toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises;
2. selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
3. toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
4. teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
5. otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseemalist infot, järgides autoriõigust;
6. kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
7. demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

Haigused ja esmaabi

Õpilane:

1. toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
2. demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.

Praktilised tööd: Õpilased panevad kokku enda tervisenäitajate jälgimise päeviku – mõõdavad pulssi, jälgivad und, koostavad tervislikku menüüd ning hindavad oma aktiivsuse taset. Nad saavad praktiliselt analüüsida, kuidas igapäevased tegevused mõjutavad nende tervist ja heaolu.

Õpiprojektid: Klassis toimub „Superkangelased tervise nimel“ projekt, kus õpilased loovad oma tervisesuperkangelase, kes õpetab kaasõpilastele terviseriskide vältimise nippe – olgu see siis ekraaniaja piiramine, tervislik toitumine või „ei“ ütlemine riskantses olukorras.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Klass külastab kohaliku päästekomando ja osaleb elupäästmisõppusel, kus saavad proovida tulekustuti kasutamist, osaleda evakuatsiooniõppusel ja õppida esmaabi põhitõdesid.

Teema ja tunnimah	Õppesisu/õppetegevused
Tervis.	<p>Õppesisu:</p> <p>Tervis. Tervise olemus, Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid. Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. Stress Stressiga toimetulek. Meedia osa tervisega seotud otsustes. Terviseteemalised veebilehed. Tervislik eluviis. Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis. Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).</p>
Murdeiga ja kehalised muutused.	<p>Õppesisu:</p> <p>Murdeiga elukaares. Murdeea olulisus. Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Igaühel oma tempo. Toimetulek muutustega. Suguline küpsus ja soojätamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünn. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine</p>
Turvalisus ja riskikäitumine	<p>Õppesisu:</p> <p>Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriohutus. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.</p> <p>Reeglid ja normid. Seadused (sh liikluseadus). Reeglite ja normide vajalikkus. Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused. Usaldusväärsetest infoallikad. Infootsing (sh terviseteemaline) usaldusväärsetest infoallikatest. Internet, selle turvaline kasutus. Interneti ohud ja võimalused. Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.</p> <p>Uimastid. Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Tervislikud valikud. Illeegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energijaogid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).</p>

	Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses). Oskus öelda "ei". "Ei" ütlemise ja väljendamis viisid. Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed. Vastutus oma otsuste eest. Kaaslaste mõju otsustele. Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiisamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.
Haigused ja esmaabi.	Õppesisu: Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused. Haigestumise vältimise viisid. Õnnetused. Õnnetuste vältimine. Esmaabi. Abi kutsumine. Tervis - inimese väärtuslikem vara.

6. KLASS

Õpitulemused 6. klassis

Mina ja suhtlemine.

Õpilane:

1. selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
2. selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
3. mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikkust tegutsemisest;
4. seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga.

Suhtlemine teistega

Õpilane:

1. kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
2. eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
3. eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
4. teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
5. toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
6. toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
7. teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
8. demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi;
9. toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme.

Suhted teistega.

Õpilane:

1. toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
2. toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
3. demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
4. demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.

Konfliktid ja probleemilahendus.

Õpilane:

1. selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
2. kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
3. valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
4. näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
5. lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
6. kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
7. toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.

Positiivne mõtlemine.

Õpilane:

1. toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
2. märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.

Praktilised tööd: Õpilased loovad oma isikliku eesmärkide plakati, kus igaüks kujutab oma unistusi ja eesmärke erinevates eluvaldkondades (näiteks sport, hovid, õpingud). Nad loovad ajakirjadest pilte, joonistavad ja kirjutavad. Iga õpilane esitleb oma plakati klassikaaslastele, arutades, kuidas nende eesmärgid on seotud praeguste tegevustega.

Õpiprojektid: Õpilased töötavad rühmades ja koostavad väikese draamaetenduse, kus nad esitavad igapäevaseid situatsioone, kus kasutavad verbaalseid ja mitteverbaalseid suhtlusoskusi. Nad peavad näitlema, kuidas lahendada konflikte erinevates sotsiaalsetes olukordades ja näitama, kuidas kasutavad empaatiat ja hoolivust suhtlemisel.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Õpilased korraldavad väikese uurimisretke kooli ümbruses, et leida kohti, kus saab turvaliselt ja aktiivselt puhata ning osaleda kehalises tegevuses. Nad teevad märkmeid ja joonistavad kaardi, mis aitab teistel õpilastel ja peredel leida tervislikke vaba aja veetmise kohti kodukohas.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
Mina ja suhtlemine.	Õppesisu: Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine. Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Väärtused. Huvid.

	Võimed. Ettevõtlikkus, selle väljendamine tegutsemisel. Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. Ettevõtlikkus ja tööelu.
Suhtlemine teistega.	Õppesisu: Suhtlemise mõiste. Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine). Verbaalne suhtlemine Mitteverbaalne suhtlemine. Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised. Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele. Eelarvamused. Stereotüübid. Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele. Sallivus. Aktsepteerimine. Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel. "Ei" ütlemist eeldavad olukorrad. "Ei" ütlemise viisid, julgus ja tähtsus. Internet. Interneti võimalused ja ohud. Turvaline internetikasutus. Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.
Suhted teistega.	Õppesisu: Inimeste erinevused. Vajadused. Väärtused. Erivajadused. Sallivus. Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus. Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis. Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine.
Konfliktid ja probleemilahendus.	Õppesisu: Konflikt kui suhte probleem. Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid. Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel. Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad. Probleemilahenduste eelised ja puudused. Koostöö võimalused. Koostöise tegevuse eelised.
Positiivne mõtlemine.	Õppesisu: Positiivne mõtlemine. Positiivne enesesisendus. Positiivsed omadused.

7. KLASS

Õpitulemused 7. klassis

Inimese areng ja murdeiga.

Õpilane:

1. kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
2. seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
3. selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast.

Inimene, valikud, õnn.

Õpilane:

1. selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
2. toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
3. analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
4. analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;

Inimene ja rühm.

Õpilane:

1. mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
2. toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
3. analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
4. kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olulisust toimetulekut rühma survega.

Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine.

Õpilane:

1. analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
2. analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
3. analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
4. toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid.

Praktilised tööd: Õpilased koostavad murdeea kohta infograafiku, kus nad visuaalselt selgitavad murdeea toimuvaid muutusi ja nende mõju inimese arengule. Töö aitab süvendada arusaama füüsilistest ja emotsionaalsetest muutustest.

Õpiprojektid: Klass viib läbi grupitöö, kus õpilased analüüsivad ja esitavad erinevate rühmade norme ja reegleid, tuginedes isiklikele kogemustele ja näidetele ajaloost. Projekti tulemused esitatakse klassi ees aruteluna.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Korraldatakse õppematk kohaliku kogukonna keskusesse, kus õpilased intervjuerivad eksperte laste heaolu ja riskikäitumise kohta. Saadud teadmisi kasutatakse hiljem aruteludes koolis.

Kogukonnapraktika: Õpilased osalevad kooli korraldatud heategevuslikus algatuses, kus nad loovad kohalikele noortele teadlikkust tervise hoidmise ja riskikäitumise vältimise teemadel, viies läbi väikeseid töötubasid.

Teema ja tunnimaht	Õppesisu/õppetegevused
Inimese areng ja murdeiga.	<p>Õppesisu: Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.</p>
Inimene, valikud, õnn.	<p>Õppesisu: Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist. Positiivse minapildi kujundamine. Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus.</p>
Inimene ja rühm.	<p>Õppesisu: Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses. Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.</p>
Turvalisus ja riskikäitumine	<p>Õppesisu: Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu). Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil. Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand. Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.</p>

8. KLASS

Õpitulemused 8. klassis

Tervise käitumine.

Õpilane:

1. toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
2. analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
3. analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
4. teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
5. analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;

6. analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
7. toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
8. analüüsib enda tervise seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
9. analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
10. toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;

Suhted ja seksuaalsus.

Õpilane:

1. selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
2. kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
3. analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
4. selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
5. mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.
6. toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest.
7. analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.
8. toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;

Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine.

Õpilane:

1. demonstreerib õpituatsioonis inimväärikut alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
2. analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
3. demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;

Praktilised tööd: Õpilased loovad tervise teemalise videoklipi, kus nad dramatiseerivad erinevaid igapäevaseid olukordi, nagu tervislik hommikusöök, aktiivne liikumine või stressiga toimetulek. Videot monteeritakse klassis ja jagatakse kooli sotsiaalmeedia kanalites.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Kogu klass läheb linna orienteerumisretkele, kus igas punktis tuleb lahendada terviseiga seotud ülesanne, nagu näiteks tervisliku toidu koostisainete leidmine turult või erinevate meeleharjutuste tegemine pargis.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
<p>Tervisekäitumine.</p>	<p>Õppesisu: Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Tervise aspektide vastastikused seosed. Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele. Tervisealased infoallikad. Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine. Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad. Tegurid, mis mõjutavad enda tervise seisundit. Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad. Keskkonnatedalik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.</p>
<p>Suhted ja seksuaalsus.</p>	<p>Õppesisu: Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuue, paarisuue). Lähisuue ja tunded lähisuuetes. Paarisuue loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suuetes. Kiindumussuueted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuuetes. Lähisuuetevägivad ja selle liigid. Turvalised lähisuueted. Abi saamise võimalused. Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Sooidentiteet. Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne). Seksuaalne orientatsioon. Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp). Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine. Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega. Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus. Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.</p>
<p>Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine</p>	<p>Õppesisu: Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suuetega seotud vägivalla vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.</p>

2.3. ÜHISKONNAÕPETUSE AINEKAVA

2.3.1. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises.

Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks.

Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva.

II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid.

Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt

kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

2.3.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliastme lõpetaja:

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
12. Käitub teadliku tarbijana.

II kooliastme lõpetaja:

1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine.
4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.

Lisa 6. Sotsiaalained (inimeseõpetus, ajalugu, ühiskonnaõpetus)

11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi

2.3.3. Õpitulemused ja õppesisu klassiti

6.KLASS

Õpitulemused 6. klassis

Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine.

Õpilane:

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.

Allikad ja autoriõigused.

Õpilane:

1. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust;
2. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.

Kultuur

Õpilane:

1. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
2. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.

Planeerimine ja tarbimine

Õpilane:

1. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
2. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
3. Käitub teadliku tarbijana.

Praktilised tööd: Õpilased valmistavad demokraatia toimimise kohta videoklippe või näidendeid, kus nad ise mängivad erinevaid rolle (nt õpilasesinduse liikmed, linnapea, koolidirektor). Nad teevad läbi demokraatliku protsessi – hääletuse – lahenduse leidmiseks kooli või klassi probleemile, näiteks kuidas parandada õuevahetunde või klassiruumi korraldust.

Õpiprojektid: Õpilased loovad interaktiivse veebipõhise „Demokraatia käsiraamatu”, kus nad uurivad kodanikuõigusi ja -kohustusi ning koguvad erinevatest allikatest fakte ja arvamusi. Iga õpilane vastutab teatud osa koostamise eest, näiteks lapse õiguste, kohalike omavalitsuste või põhiseaduslike institutsioonide kohta.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Korraldatakse külastus kohalikku omavalitsusse või kohtumine linnavolikogu esindajatega. Õpilased valmistavad ette küsimusi ja arutavad, kuidas kohalik demokraatia nende igapäevaelu mõjutab. Seejärel nad teevad raporti või blogipostituse oma kogemuste ja õpitulemuste kohta.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine.	Õppesisu: Kohalik omavalitsus, seadus, lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted, demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.
Allikad ja autoriõigused.	Õppesisu: Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine.
Kultuur	Õppesisu: Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus. Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm), sooline võrdõiguslikkus, pere ja suguvõsa, kogukond.
Planeerimine ja tarbimine.	Õppesisu: Risk, turvalisus, aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja laenamine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale, elukutsed ja ettevõtted kodukohas.

9.KLASS

Õpitulemused 9. klassis

Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.

Õpilane:

1. Teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
2. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
3. Teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
4. Oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
5. Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;

6. Loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
7. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
8. Oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;
9. Võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
10. Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
11. Märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
12. Selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
13. Toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris
14. Mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;

Meedia ja teave.

Õpilane:

1. Oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
2. Tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
3. Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;
4. Märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
5. Toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
6. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.

Demokraatia.

Õpilane:

1. Loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
2. Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
3. Teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
4. Analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
5. Selgitab avaliku konkursi tähtsust;
6. Märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
7. Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
8. Selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;

9. Nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
10. Teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
11. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
12. Teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
13. Analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel
14. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.

Kodanikuühiskond.

Õpilane:

1. Analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
2. Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
3. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.

Ärisektori toimimine.

Õpilane:

1. Kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
2. Teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
3. Teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
4. Järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
5. Analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
6. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
7. Analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
8. Selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;

Eesti ja maailm

Õpilane:

1. Analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
2. Selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
3. Teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
4. Toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
5. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.

Praktilised tööd: Õpilased koostavad interaktiivseid plakateid või infograafikaid erinevate ühiskonnasektorite kohta (riigi-, era- ja kodanikusektor). Nad uurivad nende koostöö võimalusi ning illustreerivad konkreetseid näiteid, kuidas sektorid koos töötavad (nt avalikud teenused või kodanikuaktivismi projektid). Õpilased esitlevad oma töid klassis, arutades, kuidas nad ise saaksid osaleda nende sektorite tegevustes.

Teema	Õppesisu ja õppetegevus
<p>Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.</p>	<p>Õppesisu: Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond. Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne. Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.</p> <p>Põhimõisted: ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundus organisatsioon, vabakond, ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja, ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväarsus) sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid, põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus, põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, diskrimineerimine, kohustused, privileegid, vastutus, hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus</p>
<p>Meedia ja teave.</p>	<p>Õppesisu: Ajakirjanduse rolli (informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, meelelahutus jm) ja vastutust avaliku arvamuse kujundamisel ühiskonnas. Professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus” (huvirühmade meedia, sotsiaalmeedia jms), süvavõltsingu kasutamine.</p> <p>Põhimõisted: avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, arvamusiid, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus, valeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus.</p>
<p>Demokraatia.</p>	<p>Õppesisu: Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist. Demokraatia toimimine igapäevases elus. Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.</p>

	<p>Põhimõisted: Õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik instiitsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalikomavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministeerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus</p>
Kodanikuühiskond.	<p>Õppesisu: Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna. Kodanikuühiskonna roll demokraatia tagamisel. Vabaühenduste eesmärgid ja toimimise põhimõtted.</p> <p>Põhimõisted: kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.</p>
Ärisektori toimimine.	<p>Õppesisu: Ärisektori toimimine - milline on riigi roll majanduse reguleerimisel, kuidas olla ise ettevõtlik, saada hakkama (töö)turu kontekstis ning olla rahatark. Turumajanduse olemus ja riigi roll selles. Tööturg. Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine.</p> <p>Põhimõisted: ressurss, majandussüsteem, vaba turg, momopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtetus, õiglase kaubandus, eksport, import, tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV, inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud</p>
Eesti ja maailm	<p>Õppesisu: Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada.</p> <p>Põhimõisted: Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted</p>

2.4. AJALOO LIHTSUSTATUD AINEKAVA PÕHIKOOILE

2.4.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Ajalooõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

1. tunneb huvi mineviku vastu; teab, et minevik on olnud muutuv ja väga mitmekesine;
2. omab üldist ettekujutust Eesti ajaloost ja sellega seoses üldjoontes kogu maailma ajaloost;
3. kirjeldab abivahendite toel olulisi ajaloosündmusi, inimeste eluviisi ja tegevusalasid õpitud ajastutel;
4. teab, et maailmas toimunud sündmused on otseselt või kaudselt mõjutanud nii Eestis kui ka mujal Euroopas toimunud sündmusi; teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes;
5. nimetab oma põhiõigusi ning kohustusi Eesti Vabariigi kodanikuna, kirjeldab Eesti riigi valitsemiskorda;
6. teab ja väärtustab kombeid ning traditsioone oma kultuuris; väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning määratleb end oma rahva liikmena;
7. leiab infot eri teabeallikatest, oskab hinnata erinevate teabeallikate usaldusväärsust.

2.4.2. Õppetegevuse kirjeldus arenguperioodide kaupa

Õppetegevus 6.–7. klassis

6. klassis algav ajaloo õppimine võimaldab õpilastel suhestuda minevikuga. Ajalooõpetuses lähtutakse õpilasest kui ajaloos osalejast. Õpilasel kujundatakse arusaam, et ajalugu on ka tema enda lugu. Toetatakse õpilase isiklikele kogemustele ning eelnevatele teadmistele ja kujutlustele, kesksel kohal on nende aktualiseerimine ja süstematiseerimine. Ajalooga tutvumine algab enamasti õpetaja suunamisel ja juhendamisel, kasutatakse praktilisi õpiülesandeid (nt vanematelt ja vanavanematelt teabe kogumine oma pere ja suguvõsa kohta). Korraldatakse õppekäike muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse, vaadatakse õppefilme. Õppetegevuse käigus omandatakse mitmesuguseid oskusi (küsimuste esitamine, teabe hankimine, eneseväljendamine), arendatakse koostööoskusi ja kujutlusvõimet. Ajalootunnis kasutatavad õppetegevused (lugemine, küsimustele vastamine, arutlemine, jutustuse kuulamine, ümberjutustamine) toetavad õpilaste psüühiliste protsesside ja kõne arengut, sealhulgas sõnavara rikastumist. Uut teemat käsitlema asudes selgitatakse välja õpilase eelteadmised ja laiendatakse sõnavara, et vältida võimalike väärkujutluste kinnistumist ja uute kujunemist.

6. klassis omandatakse teadmisi õpilase lähiümbruse kohta, 7. klassis keskendutakse juba laiemalt Eesti ajaloo ja üldajaloo õppimisele. Ajaloo õpetamisel on väga oluline muuseumide, ajaloo seotud paikade ja mälestiste külastamine, ajalugu tutvustavate filmide vaatamine ja muul viisil näitlikustamine.

Õppetegevus 8.–9. klassis

8. ja 9. klassis keskendutakse Eesti ajaloo seostele Euroopa ja maailma ajalooga. Euroopas ja maailmas toimunud sündmusi käsitletakse eeskätt Eesti ajaloo paremaks selgitamiseks ja ilmestamiseks. Rõhutatakse, et Euroopas toimunud sündmused on tugevasti mõjutanud Eestis toimunud sündmusi (sõjad, revolutsioonid, tootmissuhete muutused jms). Ajalooõpetuse puhul seni olulisena rõhutatud põhimõtetele lisandub 8.–9. klassis tähelepanu pööramine otsestele ja kaudsetele põhjuslikele seostele. 8. klassi ajalooõpetuses on oluline tuua selgelt esile seosed varem õpituga, 9. klassis on põhitähelepanu lähiajaloo sündmustel, kuna just neil on igapäevaelus kõige tajutavam mõju õpilasele, tema perele/suguvõsale ja keskkonnale.

Kesksel kohal on õpetaja ja õpilase koostöö. Õpilane vajab õpetaja tuge ja juhendamist põhikooli lõpuni. Arvestades õpilaste lugemiskursusi, loetakse teksti klassis ühiselt ning analüüsitakse seejärel loetut õpetaja suunamisel, et tagada selle mõistmine.

Peale uute mõistete omandamise on olulisel kohal ka sõnavara laiendamine üldisemalt.

Põhikooli lõpuni on vajalik näitlikustamine, teavet ei saada ainult õppetekstidest, vaid ka teistest allikatest (õpetaja jutustus, õppefilm, kaardid, fotod jne). Suur osa näitlikustamisest toimub teabe- ja sidetehnikavahendite toel. Õppe raames tehakse õppekäike muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse, näidatakse filme, mis kajastavad minevikus toimunud sündmusi jne.

2.4.3. Kooliastmete lõpuks taotlevad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpitulemused II kooliastmes

6. klassi lõpetaja:

1. tunneb huvi oma pere, kodukoha ja kodumaa vastu;
2. mõistab ajatelje abil sündmuste ajalist järgnevust ja ajaloo jaotamist ajastuteks;
3. tajub eluolu ja esemelise keskkonna muutumist läbi aja;
4. teab, kuidas muutus inimeste eluolu muinasajal;
5. teab mõnd olulist ajaloolist isikut ja tema rolli ajaloos.

Õpitulemused III kooliastmes

9. klassi lõpetaja:

1. teab, kuidas on läbi ajaloo muutunud eestlaste eluolu ja esemeline keskkond;
2. teab mõningaid Eesti ajalugu mõjutanud sündmusi Euroopa ja maailma ajaloos;
3. teab uusaja ja lähiajaloo sündmusi Eesti ajaloos;
4. mõistab oluliste isikute rolli Eesti, Euroopa ja maailma ajaloos;
5. mõistab ajatelje abil sündmuste ajalist järgnevust ja ajaloosündmuste täpset dateerimist;
6. teab Eesti Vabariigi valitsemiskorda ja seda, kuidas riik toimib; väärtustab oma kodumaad
7. ja selle kodanikuks olemist.

2.4.4. Õpitulemused ja õppesisu klassiti

6.KLASS

Õpitulemused 6. klassis

Õpilane:

1. tunneb huvi oma perekonna ajaloo ja sellega seotud minevikusündmuste vastu;
2. teab, et kodukoht ja elutingimused on ajaloo käigus muutunud;
3. tajub mineviku ja oleviku seoseid;
4. mõistab ajalist järgnevust ajateljel, omab üldist ettekujutust kodukoha ajaloo perioodidest.

Praktilised tööd: Õpilased koostavad suguvõsa puu kodust toodud teabe põhjal, intervjuerides pereliikmeid ja kasutades fotosid, kirju või muid esemelisi allikaid. Nad loovad plakati, kus on kujutatud nende pereliikmete elukohad, ameti- ja elutingimused läbi aegade, ning arutavad klassis, kuidas nende perekonna ajalugu seondub üldiste ajalooliste sündmustega.

Õpiprojektid: Koostöös raamatukogu või arhiiviga loovad õpilased ajalugu tutvustava plakati või digitaalse esitluse kodukoha vanade ehitiste kohta. Iga õpilane valib ühe ajaloolise hoone, kogub selle kohta teavet ning esitleb, kuidas hoone on ajas muutunud ja mis rolli see mängib kohalikus kultuuris.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Korraldatakse õppekäik kodukoha muuseumisse või vanadele ehitistele. Õpilased täidavad õppekäigu ajal ajaloo jälgede tuvastamise töölehte, kus nad peavad ära tundma ja kirjeldama minevikust pärit objekte ning selgitama, miks need on olulised tänapäeval.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
Sissejuhatus.	Õppesisu: Mis on ajalugu? Mida me minevikust mäletame? Suguvõsa ajalugu. Minu suguvõsa.
Kuidas me ajaloost teada saame?	Õppesisu: Vanemate (ema, isa) lapsepõlve aegne elu maal. Vanemate lapsepõlveaegne elu linnas. Vanavanemate elu maal nende noorusajal. Vanavanemate elu linnas nende noorusajal. Kool läbi aegade. Toit inimeste elus eri aegadel. Eri ajastute inimeste rõivad.
Kirjalikud ja esemelised ajalooallikad.	Õppesisu: Vanad asjad jutustavad minevikust. Muuseum. Muuseumikülastus. Kirjalikud ajalooallikad. Arhiiv. Vanad ehitised jutustavad minevikust. Õppekäik kodukoha vanemate ehitistega tutvumiseks. Ajaloo jäljed maastikul. Õppekäik kodukoha linnamäe, kivikalme või muu ajaloojäljega tutvumiseks. Raamatud räägivad ajaloost. Filmid räägivad ajaloost.

Ajaarvamisest.	Õppesisu: Ajaarvamisest. Esimesed jäljed inimestest kodukohas. Kodukoht muinasajal. Keskaja jäljed kodukohas. Kodukoht 100 aastat tagasi. Eluolu kodukohas kaasajal.
-----------------------	--

7. KLASS

Õpitulemused 7. klassis

Õpilane:

1. selgitab õpitava ajalooperioodiga seostuvaid olulisemaid põhimõisteid;
2. nimetab tähtsamat muinasajast ja selle perioodidest (kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg), kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid;
3. teab vanaaja kultuure ja oskab nimetada ajastu olulisemaid saavutusi ja leiutisi;
4. kirjeldab kõige üldisemal kujul keskaja olemust;
5. teab keskaja Euroopa eluolu muutusi, avastusi ja leiutisi;
6. teab olulisemaid sündmusi, mis leidsid aset keskajal Eesti aladel.

Praktilised tööd: Õpilased uurivad muinasaegseid tööriistu ja loovad oma kätega esemeid, mis imiteerivad kivist või metallist valmistatud tööriistu. Nad kasutavad savi, et kujundada erinevaid esemeid, mis oleksid iseloomulikud kiviajale või pronksiajale.

Õpiprojektid: Õpilased koostavad rühmatööna plakati, mis kujutab muinasaja ajajärkusi, ning lisavad sinna illustratsioone, kuidas muinaseestlased elasid ja millised olid nende tegevusalad. Lisaks loovad nad digitaalset infograafikat, mis näitab erinevate kultuuride tähtsamaid saavutusi ja leiutisi.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Õppekäik kohaliku muuseumi või arheoloogiliste leiukohtade juurde, kus õpilased saavad tutvuda muistsete inimeste eluoluga ja näha reaalseid arheoloogilisi leide, mis pärinevad kiviajast või rauaaajast.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
Muinasaeg.	Õppesisu: Ajaarvamisest. Kiviaeg. Karjakasvatuse ja põlluharimise algus. Metallide kasutuselevõtt. Looduslike tingimuste osa inimkonna arenemisel. Muinasaja ajajärgud ja nende üldiseloostus.
Muinasaeg Eestis.	Õppesisu: Jääaeg. Eesti ala asustamine inimestega. Vanimad inimasulad Eestis. Muistsete eestlaste elu-olu. Karjakasvatuse ja põlluharimise algus Eestis. Eesti ala asustus I ja II aastatuhande vahetusel. Eestlased muinasaja lõpus. Eestlaste naabrid. Eestlaste naabruses tekivad riigid. Suhted naabritega.
Vanaaeg.	Õppesisu: Vanaaja sisu ja üldiseloostus. Vanaaja kõrgkultuuride olulisus kas Vana-Ida, Vana-Rooma või Vana-Kreeka näitel.

Keskajast ja feodaalkorrast.	Õppesisu: Keskaja üldisloomustus. Põlluharimise areng keskajal. Talupoegade eluolu. Feodaalide eluolu. Keskaegsed linnad. Ristiusu kirik. Feodaalsed riigid. Ristisõjad.
Eestlaste muistne vabadusvõitlus.	Õppesisu: Tung itta. Liivlaste ja lätlaste alistamine. Muistse vabadusvõitluse algus. Ümera lahing. Lembitu. Madisepäeva lahing. Taanlased Põhja-Eestis. Muistse vabadusvõitluse lõpp. Miks eestlased lüüa said?
Eestlased võõra võimu all.	Õppesisu: Eesti ala pärast vallutatust. Jüriöö ülestõus. Keskaegsed linnad Eestis. Keskaegne Tallinn. Reformatsioon. Reformatsiooni mõju kultuuri arengule.
Eestlaste naabrid XIII-XV sajandil.	Õppesisu: Liivlased, lätlased, leedulased, Soomlased, rootslased. Venelased.
Eesti varauusajal.	Õppesisu: Liivi sõda. Eesti Rootsi riigi koosseisus. Eestikeelse koolihariduse algus. Tartu Ülikool. Suur nälg.
Suured leiutised ja avastused.	Õppesisu: Teaduse ja tehnoloogia areng keskaja lõpul. Trükikunsti leiutamine. Esimesed eestikeelsed raamatud. Tulirelvade kasutuselevõtmine. Linnade kaitseehitiste muutumine. Meresõidu arenemine. Ameerika avastamine. Esimene teekond ümber maailma. Asumaade vallutamine. Orjakaubandus.

8.KLASS

Õpitulemused 8. klassis

Õpilane:

1. selgitab üldisi fakte uusaja sündmustest ja inimeste elu-olust Eestis kuni Esimese maailmasõja lõpuni;
2. nimetab Euroopa ja maailma uusaja tähtsamaid sündmusi, mis on mõjutanud Eesti ajalugu;
3. tunneb huvi Eesti mineviku vastu Euroopas;
4. teab, et Euroopas toimunud sündmused on oluliselt mõjutanud Eesti ajalugu;
5. kirjeldab, kuidas majanduslikud ja ühiskondlikud muutused on mõjutanud inimeste elukorraldust;
6. teab, et inimeste teadmised on kujunenud suhtlemises teiste rahvastega;
7. kõrvutab ajateljel mõningaid olulisi Eestis ja Euroopas toimunud sündmusi;
8. tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid.

Praktilised tööd: Õpilased koostavad interaktiivse ajajoone, kuhu lisavad Eesti ja Euroopa uusaja tähtsamad sündmused ning visuaalid, mis illustreerivad sündmusi. Nad võivad kasutada ajatelje jaoks erinevaid materjale nagu paber, puit või digitaalsed tööriistad, näiteks interaktiivsete tahvlite rakendusi.

Õpiprojektid: Õpilased loovad rühmatööna projekti teemal „Rahvuslik ärkamisaeg Eestis”. Nad uurivad rahvuslike sümbolite (nt Eesti lipp) teket, Eesti rahvusliku identiteedi arengut ja koostavad plakati, mis näitab selle aja olulisemaid sündmusi ja mõjusid Eesti kultuurile.

Õppetegevus väljaspool klassiruumi: Õppekäik muuseumisse, kus tutvutakse tööstusrevolutsiooni ja Eesti rahvusliku ärkamisaja eksponaatidega. Õpilased analüüsivad muuseumis nähtut ja loovad hiljem klassis kokkuvõtte sellest, kuidas Euroopa sündmused mõjutasid Eesti ajalugu.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
Maailm uusajal.	Õppesisu: Mis on uusaeg? Euroopa uusaja algul. Suur Prantsuse revolutsioon. Napoleoni sõjad. Euroopa pärast Napoleoni sõdu. Tööstusrevolutsioon. Muuseumi külastus.
Eesti Tsaari-Venemaa võimu all.	Õppesisu: Põhjasõda. Peeter I. Eesti pärast ühendamist Venemaaga. Muudatused majanduses. Talupoegade koormiste suurendamine. Pärisorjus. Pärisorjuse kaotamine ja asendamine teoorjusega. Mõisnike elu-olu. Teorendilt raharendile. Talude päriksostmine. Talurahvarahutused. Mahtra sõda.
Eesti talurahva elu.	Õppesisu: Talupere. Talu honed. Talupere aastaringsed tööd. Talurahva söök ja söögikombed. Rahvakalender ja rahvakombed. Talurahvakoolid.
Rahvuslik ärkamisaeg.	Õppesisu: Ärkamisaja eellugu.
Tööstuse areng. Venestamisaeg.	Õppesisu: Esimesed vabrikud ja raudteed Eestis. Tööliste elu. Venestamisaeg. Rahvuslik liikumine venestamisajal. Eesti rahvusvärvide algus.
Eesti XX sajandi alguses.	Õppesisu: Eesti majandus XX sajandi algul. 1905.-1907. aasta revolutsioon. Revolutsioonisündmused Eestis. Mõisate põletamine. Karistussalgad. Eesti enne I maailmasõda. Väljarändamine. Eesti kultuur XX sajandi algul.
Maailm I maailmasõja eel.	Õppesisu: Suured leiutused ja avastused. Suurriikide ajastu (Briti impeerium, Ameerika Ühendriigid, Tsaari-Venemaa, Saksamaa, Prantsusmaa). I maailmasõja põhjused ja algus. 1917. aasta revolutsioon Venemaal. Nõukogude võimu kehtestamine. I maailmasõja lõpp.

Eestist saab iseseisev riik.	Õppesisu: Eestlased I maailmasõjas. Eesti 1917. aastal. Eesti 1918. aastal.
-------------------------------------	---

9.KLASS

Õpitulemused 9. klassis

Õpilane:

1. selgitab üldisi fakte uusaja sündmustest ja inimeste eluolust Eestis Esimese maailmasõja lõpust tänapäevani;
2. tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu;
3. teab, et maailmas toimunud sündmused on otseselt või kaudselt mõjutanud nii Eestis kui ka mujal Euroopas toimunud sündmusi;
4. omab üldist ettekujutust Eesti ajaloost ja sellega seoses üldjoontes kogu maailma ajaloost;
5. mõistab, et eri ajastute kultuuri-, teaduse- ja tehnikasaavutused on olnud edasiviivaks jõuks riikide (ka Eesti) arengus;
6. teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes;
7. kujutab ajateljele toetudes ette maailmas toimunud olulisemaid sündmusi;
8. nimetab oma põhiõigusi ning kohustusi Eesti Vabariigi kodanikuna;
9. kirjeldab Eesti riigi valitsemiskorda;
10. väärtustab oma kodumaad ning Eesti Vabariigi kodanikuks olemist.

Praktilised tööd: Õpilased loovad plakati, kus on kujutatud Eesti Vabadussõja olulisemad lahingud ja sündmused. Nad peavad lisama ka välismaise abi rolli, kasutades ajaloolisi dokumente ja fotosid. Plakati esitletakse klassis ja analüüsitakse võidukate lahingute mõju Eesti iseseisvuse saavutamisele.

Õpiprojektid: Rühmatööna loovad õpilased ajaloolise minidokumentaali teemal „Eesti tee iseseisvusele: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni”. Õpilased uurivad erinevaid allikaid, sealhulgas vanemate inimeste mälestusi, ja kujundavad projekti video vormis, mis käsitleb nii Vabadussõda kui ka hilisemaid sündmusi, sealhulgas taasiseseisvumist.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
Eesti Vabadussõda.	Õppesisu: Vabadussõja algus. Kaitse korraldamine. Välismaine abi. Eesti vabastamine. Sõda sakslastega. Võnnu lahing. Vabadussõja lõpp. Tartu rahu.
Eesti Vabariik 1918-1940.	Õppesisu: Asutav Kogu ja maareform. Eesti Vabariigi sise- ja välispoliitika. Põllumajandus, tööstus, kultuur ja haridus Eesti Vabariigis.
Maailm kahe maailmasõja vahel.	Õppesisu: Saksamaa pärast I maailmasõda. Kommunistlik Nõukogude Liit. Asumaad ja rahvuslik vabadusliikumine.

Lisa 6. Sotsiaalsained (inimeseõpetus, ajalugu, ühiskonnaõpetus)

Eesti kaotab iseseisvuse. 1939-1940	Õppesisu: Molotovi-Ribbentropi pakt. Baaside leping. Eesti okupeerimine ja liitmine NSV Liiduga. Esimene Nõukogude aasta.
Maailmasõda 1939-1945.	Õppesisu: II maailmasõja käik. II maailmasõda ja Eesti. Sõjasündmused Eestis 1944.
Eesti ja muu maailm pärast II maailmasõda.	Õppesisu: Maailm pärast II maailmasõda. Külmsõda. Nõukogude Eesti. Kommunistliku süsteemi kokkuvarisemine. Eesti taasiseseisvumine.
Eesti vabariik.	Õppesisu: Põhiseadus. Eesti riigi sümbolid. Valimised. Riigikogu. Riigipea. Valitsus. Korraldus. Riigikaitse. Kohus.

2.5. INIMESESÕPETUSE LIHTSUSTATUD AINEKAVA PÕHIKOOLILE

2.5.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgi

Inimeseõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

1. tunneb oma keha ning mõistab inimese kasvamise ja arenemisega seotud muutusi ning
2. vastutust (nt seksuaalsuse olemus ja sellega seotud vastutus, töövõime jne);
3. hoiab oma tervist, järgides tervislikku eluviisi, käitub nii, et ei sea ohtu enda, teiste
4. inimeste ega keskkonna turvalisust;
5. märkab ja mõistab kaaslaste ning iseenda emotsionaalseid seisundeid, käitumisviise; oskab neid hinnata ja nendega toime tulla;
6. hoiab puhtust ja korda; orienteerub eluasemega seotud küsimustes, omandab teadmised ja oskused majandamiseks, koduse elu korraldamiseks;
7. suudab täiskasvanu suunamisel eristada ning teadvustada oma oskusi ja võimeid, otsib
8. erinevatest teabeallikatest võimetekohaseid jätkuõppevõimalusi ja teeb enda jaoks
9. optimaalseid valikuid;
10. tunneb huvi ümbritseva ühiskonnaelu vastu;
11. tunneb olmesuhtlemiseks vajalikke kodanikuõigusi ja -kohustusi, järgib sotsiaalseid nõudeid ja käitumisetiketti.

2.5.2. Õppetegevuse kirjeldus arenguperioodide kaupa

Õppetegevus 1.–2. klassis

1.–2. klassis on inimeseõpetuse põhisisuks lähiümbruse märkamine, selle teadvustamine (suhtes mina ja meie) ning sotsiaalse kompetentsuse arendamine. Õpitakse koos tegutsema nii matkides kui ka eeskuju ja juhendamise järgi. Omandatakse baassõnavara ja -lausungimalle ning elementaarseid (olme)suhtlusoskusi: teise inimese kuulamine, ütluste mõistmine ja nendele reageerimine (vastusrepliigid dialoogis), dialoogi alustamine ja jätkamine tuttavas situatsioonis jms.

Õpitakse (mängu)asjade kasutamist ja hoidmist, mängus osalemist, reeglitest kinnipidamist, mängu algatamist, rollide ja vajalike mänguasjade jagamist jne. Kohati võib olla keeruline rollimängudes osalemine. Õpilased vajavad pidevat motiveerivat tagasisidet oma tegevuse ja saavutuste kohta.

Võrreldavate situatsioonide ja illustratsioonide (joonised, fotod) toel õpitakse märkama ja eristama (puhas/must, meeldib / ei meeldi jne) ümbritsevate esemete, ruumide ja inimeste (sh iseenda) esteetilisi omadusi. Õpitakse eristama isiklikke, võõraid ja ühiseid esemeid, neisse heaperemehelikult ja turvaliselt suhtuma ning neid kasutama. Õpitakse ka märkama ja eristama eakaaslaste käitumisviise. Harjutatakse viisakat käitumist (tervitamine, palumine, tänamine, eakaaslase ja täiskasvanu poole pöördumine, võimalik keeldumine jne).

Õppetegevus 3.–5. klassis

3.–5. klassis kujuneb jätkuvalt õpilaste oskus märgata ja eristada oma lähiümbrust (selle esemeid, nähtusi, sündmusi, tegevusi jms). Õpilased tutvuvad eesti rahvakommete ja traditsioonidega (rõhuasetus pere ja kodukoha traditsioonidel).

Tegevus- ja suhtlussituatsioonides õpitakse tundma ja järgima ühiskonnas aktsepteeritavaid käitumisnorme. Õpitakse märkama, eristama ja mõistma igapäevaelu olukordi, sealhulgas ohuolukordi, verbaalseid ja mitteverbaalseid eneseväljendusviise, tundeid jms. Täiendatakse ühis- ja koostegevuse oskusi (sh hooliv ja teisi arvestav suhtlemine) ja viisaka käitumise oskusi.

Õpetaja abiga saab õpilane aru pere ja koduga seotud teemadest, teadvustab laste ning vanemate vastastikuseid õigusi ja kohustusi.

Järjepidevalt kujundatakse õpilaste sotsiaalset teadlikkust ja verbaalset aktiivsust: õpilased kirjeldavad abivahendite toel enda ja kaaslaste tegevust ja emotsionaalset seisundit. Õppimist toetavad aktiivõppemeetodite kasutamine, õppekäigud, praktilised ülesanded, lühipalade lugemine ja analüüsimine. Järjest enam võimaldab tunnetustegevuse tase õpilastel aktiivsemalt ja iseseisvamalt osaleda (õpi)tegevuste kavandamisel, sooritamisel ja kontrollimisel ning abivahendite valimisel ja kasutamisel.

Praktiliste ja tekstis kirjeldatud situatsioonide analüüsil pööratakse tähelepanu nendes osalejate tegevusviisidele, motiividele ja kavatsustele, situatsioonide tingimustele, tegevuste tulemustele ja tagajärgedele. Õpitakse juhendamise järgi situatsioonidele alternatiivseid lahendusi leidma ning kaaslastele soovitusi andma.

Õppetegevus 6.–7. klassis

6.–7. klassis täienevad õppetegevuse käigus õpilaste sotsiaalsed suhtlemis- ja käitumisoskused.

Harjutatakse suhtlemist ja koostegevuse reguleerimist dialoogis (osalemine rühmatöodes, rollimängudes, kutse koostegevusele, vastused küsimustele ja teadetele, dialoogi alustamine küsimuse ja teatega, nõustumine ja loobumine, alternatiivne ettepanek, oma arvamuste selgitamine ja kaitsmine). Individuaal- ja rühmatööde tulemuste esitlemise, enda ja teiste tegevuste kommenteerimise kaudu suureneb õpilaste verbaalne aktiivsus, kujunevad avaliku esinemise esmased oskused.

Õpitakse mõistma ja nimetama tegevuse eesmärke, tingimusi, põhjuseid ja tagajärgi, käitumisaktis ilmnevat emotsioone. Juhendamisel leitakse seoseid tegevus-, suhtlus- ja käitumisakti vahel, tehakse järeldusi ning planeeritakse ja/või korrigeeritakse edasist tegevust/käitumist.

Arenguliselt on õpilaste jaoks oluline pöörata tähelepanu muutustele enda organismis ja käitumises (seksuaalsus, suhtlemine ja käitumine vastassugupoolega, noormehe ja neiu rollid eri situatsioonides jms) ning oma tervisekäitumisele (sh hoolitsemine oma füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise eest, enesekehtestamine, riskikäitumine).

Õpitakse märkama ja teadvustama kultuurilisi erinevusi. Alustatakse ettevalmistust iseseisvaks majandamiseks, teadlikuks ja säästlikuks tarbimiseks (prügi sorteerimine, pakendiinfo jmt).

Inimeseõpetuse temaatika ja õpilaste oskused võimaldavad sel perioodil rohkem kasutada IKTvahendeid.

Õppetegevus 8.–9. klassis

Põhikooli lõpuastmes on kõige olulisem toetada õpilasi iseseisvaks toimetulekuks. Vanuseliselt on oluline tähelepanu pöörata ühiskonnaõpetusega seotud teemadele: eri

eluvaldkondadega seotud õigusaktid ja lepingud, ameti valik ja edasiõppimisvõimalused, töötaja õigused ja kohustused, otstarbekad ja vastutustundlikud valikud/otsused, iseseisev raha kasutamine ja säästlik tarbimine, eluasemega seotud küsimused. Õpilased tutvuvad ja õpivad kasutama teabeallikaid, nõustamis- ja kriisiabivõimalusi; omandavad teadmise, kuidas otsida, küsida ja kasutada elus vajaminevat teavet ja abi.

Õpilane harjutab iseseisva elu alustamise ja soolise küpsemisega seotud rollikäitumist. Teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles, tunneb ära lähisuhtevägivalla. Oluline on teadvustada pere loomise ja laste saamisega seotud vastutust.

Õppetegevuses rakendavad õpilased eelnevatel aastatel omandatud eri situatsioonidele vastavaid suhtlemisoskusi. Kujuneb oskus hinnata oma ning kaasinimeste individuaalset ja rühmakäitumist (põhjus-tagajärg seosed, otstarbekus, vastavus ühiskonnainormidele).

2.5.3. Kooliastmete lõpuks taotlevad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpitulemused I kooliastmes

3. klassi lõpetaja:

1. alustab ja jätkab dialoogi (vastab küsimusele, esitab küsimusi, nõustub või loobub kutses);
2. teab viisaka käitumise reegleid, püüab neid täita;
3. hindab õpituatsioonid enda ja kaaslaste igapäevast käitumist (õige/vale, meeldib / ei meeldi);
4. tunneb ära ja nimetab näoilme ja hääletooni järgi kaaslaste 4–6 emotsiooni;
5. nimetab, mille poolest ta teistega sarnaneb ja mille poolest teistest erineb, teab oma keha osasid;
6. räägib õpetaja suunamisel ja abivahendite toel tervisliku eluviisi põhimõtetest: liikumine, toitumine, puhkus ja enese eest hoolitsemine;
7. hoolitseb oma hügieeni eest, hoiab puhtust ja korda;
8. teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning Eesti riigi sümboleid;
9. liikleb ohutult kooliteel ning palub abi õnnetusjuhtumi korral.

Õpitulemused II kooliastmes

6. klassi lõpetaja:

1. märkab ja aktsepteerib inimeste erinevusi (rahvus, välimus, vanus, tervis jm);
2. leiab õpetaja juhendamisel infot erinevatest teabeallikatest (sh tekstidest ja internetist);
3. tunneb kella ja kalendrit ning seostab seda oma elu tegevuste ja sündmustega;
4. mõistab oma õigusi ja kohustusi (suhtlemine, käitumine, õppetöö) ning teadvustab põhjuseid ja tagajärgi;
5. analüüsib ja hindab enda ja kaaslaste käitumist ning kasutab tuttavates olukordades situatsioonist lähtuvalt erinevaid väljendusviise;
6. teab murdeeaga seotud muutusi ning oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemise võimalusi;
7. teab riskikäitumisega kaasnevaid ohtusid liikluses, vees, tule kasutamisel, toitumisel, uimastite tarbimisel ja internetis suhtlemisel, oskab abi küsida;
8. teab olmejäätmete käitlemise viise kodus majapidamises, oskab prügi sorteerida;

9. selgitab, milleks kasutatakse raha; mõistab, et tema soovide täitumine sõltub vajadustest ja pere sissetulekust.

9. klassi lõpetaja:

1. mõistab ühiselu reegleid; suhtleb tavaolukorras vastavalt olukorrale ning reageerib adekvaatselt kohatule käitumisele enda ja teiste suhtes;
2. väärtustab turvalisi lähisuhteid; teab peremudeleid ja kirjeldab pereliikmete rolli perekonnas; mõistab lapse saamisega seotud vastutust;
3. mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust; teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles;
4. teab oma tugevaid ja nõrku külgi; otsib erinevatest teabeallikatest võimete kohaseid jätkuõppevõimalusi ja teeb enda jaoks optimaalseid valikuid;
5. teab, kuidas kodust ja tööelu korraldada (eluaseme soetamine, raha teenimine ja kulutamise planeerimine; lepingutega seotud kohustused ja õigused);
6. mõistab riskikäitumisega kaasnevat ohtusid (liiklus, vesi, nutivahendite kasutamine, toitumine, uimastid), oskab ohuolukorras reageerida;
7. oskab küsida teavet ning kasutada erinevaid teabeallikaid (sh nõustamis- ja kriisiabi leidmiseks);
8. teab riigi toimimise üldisi põhimõtteid (sh tervishoiusüsteemi, maksude suhtes); tunneb end Eesti kodanikuna.

2.5.4. Õpitulemused ja õppesisu klassiti

1. KLASS

Õpitulemused 1. klassis

Õpilane:

1. tutvustab ennast, nimetades oma nime, kooli, klassi, kodu asukohta, õdede-vendade ja vanemate nimed;
2. nimetab küsimuste abil oma lemmiktegevusi;
3. osaleb ühistes (õppe)mängudes ja järgib meeldetuletamisel mängureegleid;
4. vastab dialoogi repliigile, alustab dialoogi oma soovide ja vajaduste väljendamiseks;
5. tunneb ära kaaslaste tegevuses ning õppesituatsioonis õige ja vale käitumise;
6. teeb vahet endale ja teistele kuuluvate asjade vahel;
7. teab oma kehaosi (pea, kael, kõht, selg, käed, jalad, juuksed ja nägu);
8. järgib õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevaste tegevuste käigus (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms);
9. märkab õpetaja suunamisel ümbritsevate esemete välimust, esemete ja ruumide puhtust ning korrashoidu; korrastab õpetaja juhendamisel oma töölauda ja lähiümbrust;
10. nimetab nädalapäevi, ööpäeva osasid ja aastaaegu õiges järjestuses;
11. teab, kuidas ohutult sõiduteed ületada, ja käitub vastavalt;

12. teab, et elab Eestis;
13. teab Eesti lipu värve nende õiges järjestuses.

Teema	Õppesisu/ õppetegevused
Mina.	Õppesisu: Mina. Minu erinevused ja sarnasused teiste inimestega.
Mina ja tervis.	Õppesisu: Isiklik hügieen. Keha.
Mina ja minu pere.	Õppesisu: Kodu. Perekond. Kodused tööd.
Mina ja teised.	Õppesisu: Mängureglid.
Mina ja asjad.	Esemed. Puhtus. Korrashoid.
Mina ja aeg.	Õppesisu: Tegevused. Päev ja öö. Nädalapäevad. Aastaajad.
Mina ja kodumaa.	Õppesisu: Eesti – minu kodumaa. Eesti lipp.
Mina ja koolitee.	Õppesisu: Liiklus. Ühistransport. Koolitee.

2.KLASS

Õpitulemused 2. klassis

Õpilane:

1. alustab ja jätkab dialoogi tuttavates situatsioonides; kutsub õpetaja suunamisel kaaslasi tuttavat (õppe)mängu mängima, jagab mänguasju;
2. tavasituatsioonides suhtlemisel tervitab, palub, tänab, vabandab; käitub söögilauas viisakalt (palub, tänab, räägib vaikse häälega, hoiab puhtust);
3. teab oma vanust, sünnipäeva ja kodust aadressi, nimetab oma kodukoha;
4. kirjeldab tegevusi, mis talle rõõmu pakuvad;
5. hindab õpetaja abiga kaaslaste igapäevast käitumist skaalal õige/vale, meeldib/ei meeldi;
6. eristab oma, võõrast ja ühist asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta;
7. tunneb ära ja nimetab näoilmele ja hääletoonile vastava emotsiooni (4 erinevat);
8. tunneb ära situatsiooni, kus kellelegi tehakse liiga;
9. järgib ise ja õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevastes tegevustes (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms);
10. nimetab näitvahenditele toetudes tervisele kasulikke toite;
11. nimetab oma lähisugulasi;
12. teab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes;

13. teab oma vanemate ja koolitöötajate ameteid;
14. tunneb kella täistundides;
15. teab sagedasemaid ohtusid kooliteel liiklemisel ja võõraste inimestega suhtlemisel;
16. oskab pöörduda täiskasvanu poole abi saamiseks.

Teema	Õppesisu/ õppetegevused
Mina.	Õppesisu: Iga inimese väärtus. Viisakas käitumine.
Mina ja tervis.	Õppesisu: Terve ja haige inimene. Ravimid. Hügieeninõuded.
Mina ja minu pere.	Õppesisu: Kodu. Koduarmastus. Kodu traditsioonid. Sugulased. Pereliikmete tegevus ja rollid.
Mina ja aeg.	Õppesisu: Aeg. Aja planeerimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus.
Mina ja asjad.	Õppesisu: Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas.
Mina ja teised.	Õppesisu: Mängureglid.
Minu käitumine.	Õppesisu: Käitumisnormid.
Mina ja turvalisus.	Õppesisu: Ohud. Abi saamine.

3. KLASS

Õpitulemused 3. klassis

Õpilane:

1. alustab ja jätkab dialoogi (küsimus – vastus, teade – küsimus, kutse koostegevusele, nõustumine, loobumine);
2. nimetab, mille poolest ta teistega sarnaneb ja mille poolest teistest erineb;
3. hindab õpituatsioonis enda ja kaaslaste igapäevast käitumist skaalal õige/vale, meeldib / ei meeldi;
4. teab erinevates kohtades ja olukordades viisaka käitumise reegleid;
5. tunneb näoilme ja hääletooni järgi ära ja nimetab kaaslaste 4–6 emotsiooni;
6. teab oma keha puhtuse ning välimuse eest hoolitsemise vahendeid ja vajalikkust;
7. teab terve ja haige inimese tunnuseid; märkab oma enesetunnet ning teavitab sellest kaaslasti;

Lisa 6. Sotsiaaalained (inimeseõpetus, ajalugu, ühiskonnaõpetus)

8. teab, et ravimeid võetakse haige olles, et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud;
9. kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport;
10. kõneleb õpetaja suunamisel oma perekonnast: pere suurus, pereliikmete nimed, õdede-vendade vanus, vanemate tegevus;
11. küsimustele toetudes räägib enda ja pereliikmete tegevusest pühade tähistamisel;
12. teab, mis on tema kodukoht ja kodumaa; väärtustab Eestit – oma kodumaad; tunneb Eesti sümboleid (lipp, vapp, hümn; suitsupääsuke, rukkilill);
13. tunneb kella täis- ja pooltundides;
14. nimetab positiivseid vaba aja veetmise võimalusi;
15. teab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti;
16. palub ohuolukorras ja õnnetusjuhtumi korral abi.

Teema	Õppesisu/ õppetegevused
Käitumine ja suhtlemine.	<p>Õppesisu: Mina. Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega. Iga inimese väärtus. Uhkustamine. Valetamine (valetamise tagajärjed, vale ülestunnistamine, tõe rääkimine). Käitumine koduümbruses (trepikojas, õues, tänaval), naabritega arvestamine. Sünnipäeva tähistamine, peo planeerimine (tegevuste/mängude valik ja peo ettevalmistamine), sobilikud kingitused. Külla kutsumine, küllaminek, käitumine külas. Telefonivestlus sõbraga (kutse koostegevusele, dialoog). Käitumine söögilauas (igapäevane laua katmine ja koristamine, hügieeninõuded). Käitumine raamatukogus (kooli raamatukogus lugejaks registreerimine, raamatu laenutamine), raamatu hoidmine. Suhtluspartnerite näoilmed, hääletoon (viha, hirm, vastikus, häbi, üllatus, rõõm).</p>
Inimene ja tervis.	<p>Õppesisu: Õpilase välimus (keha ja riiete puhtus-korrashoid), selle mõju enesetundele ja suhetele kaaslastega. Terve ja haige inimene, haiguse tunnused (nohu, köha, palavik, valu, lööbed), teavitamine halvast enesetundest; nakkuse levikut vältiv käitumine, ravimite võtmine. Haiguste ennetamine (riietus, ruumide õhutamine, karastamine). Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport.</p>
Inimene ja perekond.	<p>Õppesisu: Peretüübid: suurpere, väikepere. Õdede-vendade, vanemate, vanavanemate andmed (nimi, vanus, tegevus). Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne, üksteisega arvestamine.</p>

Inimene ja aeg.	Õppesisu: Aastaaegade jagunemine kolmeks perioodiks (varakevad jne), inimeste tegevused, ohuolukorrad sõltuvalt aastaajast (kõndimine jäätunud veekogul jms). Kalender, selle vajalikkus (aasta, kuud, nädalad; tähtpäevad). Kellaaeg õpilase päevakavas (täis- ja pooltund, tegevuste ajaline järjekord). Vaba aja mitmekülgse sisustamise võimalused.
Inimene ja turvalisus.	Õppesisu: Koolitee ja selle ümbrus, kooli tuleku aeg ja viis. Käitumine tundmatute ainetega, vedelikega. Päästeteenistus: kiirabi, politsei, tuletõrje; abi vajadus (seos õnnetusjuhtumitega). Abipalve esitamine hädaabi numbril 112. Turvakodu.
Inimene ja kodumaa.	Õppesisu: Eestimaa minu kodumaa. Eesti Vabariigi sümbolid: vapp, hümn. Pealinn. President. Eesti rahvussümbolid: suitsupääsuke, rukkilill. Pühad ja kombed (vastlapäev, kadripäev, mardipäev, advent, jõulud).

4. KLASS

Õpitulemused 4. klassis

Õpilane:

1. osaleb üksteise tegevust reguleerivas dialoogis (teade – teade);
2. nimetab ning võrdleb oma ja sõprade vaba aja tegevusi, huvisid;
3. analüüsib õpetaja juhendamisel situatsioonide, oma ja kaaslaste käitumise ning emotsionaalsete seisundite põhjuseid ja tagajärgi;
4. jälgib kaasõpilaste tegevust ja vajaduse korral abistab neid;
5. tunneb koolielus ära konfliktsituatsiooni ning teab, mis juhtudel on vaja sellest täiskasvanule/õpetajale teatada;
6. teab enda tervist tugevdavaid ja nõrgestavaid tegureid (toitumine, liikumine, uni) ja harjumusi ning nende mõju füüsilisele tervisele ja õppimisvõimele;
7. nimetab oma lähisugulasi ja selgitab abistavate küsimuste toel kodu ja perekonna tähtsust oma elus;
8. kirjeldab oma pere traditsioone;
9. kirjeldab ja väärtustab oma kodukohta;
10. tunneb kella veerandtunnise täpsusega, seostab kellaaegu oma päevakavaga;
11. leiab koostegavuses teavet koolistendilt ja kooli kodulehelt;
12. teab erinevaid ameteid; mõistab töö vajalikkust ja väärtuslikkust;
13. planeerib täiskasvanu abiga oma taskuraha kulutamist;
14. sorteerib täiskasvanu suunamisel klassis ja kodus tekkivaid olmejäätmeid;
15. teab ja kirjeldab turvalise käitumise viise igapäevaelus (liiklemine kooliteel, jalgrattaga sõitmine, tulekahju vältimine, käitumine veekogu juures ja metsas).

Teema ja tunnimah	Õppesisu/õppetegevused
Käitumine ja suhtlemine.	<p>Õppesisu: Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus, sooline kuuluvus. Mina ja endasse suhtumine. Lapse õigused ja kohustused. Sõbrad ja tuttavad: sõprade valimine ja hoidmine, ühistegevus. Klassiõhtu: sisukate peotegevuste valik ja planeerimine. Eakaaslaste ja täiskasvanute kõnetamine. Abivalmidus klassis (abi vajamine ja küsimine, abi vastuvõtmine, abivajaja märkamine ja abi pakkumine). Vägivaldne käitumine (tõukamine, ehmatamine, narrimine jt. võimalikud konfliktid). Teatamine, kaebamine.</p>
Inimene ja tervis.	<p>Õppesisu: Õppimise tervishoid (rüht, õige istumine, silmade tervishoid, puhkus, sport). Kahjulikud harjumused (liigne telerivaatamine, liigne arvutikasutamine jms; suitsetamine ja alkoholi tarvitamine), nende mõju füüsilisele tervisele ja õppimisvõimele. Isiklikud toitumisharjumused, mõju enesetundele. Esmased kodused ravivõtted külmetushaiguste korral. Esmaabi lihtsamate vigastuste puhul (lõikehaav, ninaverejooks jne).</p>
Perekond ja kodukoht.	<p>Õppesisu: Minu sugupuu (perekond ja lähisugulased). Pereliikmete lahkumine ja lein, käitumine matustel, surnuaias. Maa- ja linnakodu (hooned; eluruumide sisustus, puhtus, korrashoid). Kodutus, lastekodu kui üks peretüüp. Transpordivahendid kodukohas tänapäeval ja minevikus. Sõidupilet ühissõidukis (ostmine jm toimingud). Meie kool ja teised ümbruskonna koolid. Muuseumid kodukohas, käitumine muuseumis. Kodukoha sümbolid: lipp, vapp. Kodukoha rikkused. Pühad ja kombed (uusaasta, EV aastapäev, volbripäev, jaanipäev jne).</p>
Inimene ja aeg.	<p>Õppesisu: Kellaaja määramine veerandtunnise täpsusega. Kellaajast kinnipidamine: täpsus; hilinemine, selle tagajärjed. Õpilase päevakava koostamine, õppimine, puhkus, vaba aja tegevused.</p>
Inimene ja teave.	<p>Õppesisu: Koolistend, ajakiri lastele, kuulutus ajalehes/stendil (teabeallikate kasutamine).</p>
Inimene ja töö. Inimene ja asjad.	<p>Õppesisu: Töö, selle eesmärk ja tulemus (produkt, tasu); pereliikmete tööd (tööde jaotus, koostöö) koduses majapidamises, õpilase töö koolis, kohuse- ja vastutustunne töö tegemisel, tööarmastus. Lapse taskuraha, selle otstarbekas kulutamine (lihtsamate ostude sooritamine), raha kogumine. Ostud toidupoes: ostja ja müüja suhtlemine, raha kasutamine lihtsamates tehingutes. Tehingud postkontoris. Kirja saatmine.</p>

<p>Inimene, säästlikkus ja turvalisus.</p>	<p>Õppesisu: Olmejäätmete tekkimine klassis ja kodus majapidamises (tegevused, nende tagajärjel tekkiv prügi); jäätmete individuaalne käitlemine. Liiklusmärgid kodu ümbruses ja kooliteel (ülesanne, vajalikkus). Jalgrattaga (rulaga, rulluiskudega) sõitmine, ohud. Tuleohutus-eeskirjade järgimine lapse igapäevastes tegevustes; käitumine tulekahju korral; käitumine tulekahjuhäire korral. Käitumine veekogude juures, basseinis, veekeskuses. Käitumine metsas, loodusmatkal (loodussäästlik käitumine, käitumine eksimise korral).</p>
---	---

5. KLASS

Õpitulemused 5. klassis

Õpilane:

1. märkab ja mõistab erisusi oma ja kaaslaste tegevustes, arvamustes;
2. osaleb eri tüüpi dialoogides (teade – küsimus – vastus jne);
3. kirjeldab oma käitumist toimunud konfliktsituatsioonis;
4. kirjeldab ja analüüsib õpetaja suunamisel oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (soovid, põhjus-tagajärg);
5. kirjeldab oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemise võimalusi, teab hoolitsematuse tagajärgi;
6. kirjeldab uimastite (alkoholi, tubaka) tarbimise mõju õppimisvõimele ja käitumisele;
7. jutustab tugikava abil pühade ja rahvakommete tähistamisest oma perekonnas; teab erinevaid rahvuskombeid;
8. mõistab oma kohustusi ja vastutust seoses õppetööga;
9. määrab aega minutilise täpsusega; koostab õpetaja abiga endale päevakava;
10. otsib õpetaja juhendamisel teavet teatmeteostest või internetist;
11. teab, kuidas suhelda sotsiaalmeedias;
12. teadvustab reklaamide eesmärke;
13. mõistab, et tema soovide täitumine sõltub vajadustest ja pere sissetulekust;
14. kirjeldab vee ja elektri säästliku tarbimise võimalusi kodus ning koolis;
15. nimetab olmejäätmete käitlemise viise kodus majapidamises;
16. kirjeldab ja teadvustab pürotehnika jt ohtlike ainete väärkasutusega kaasnevat tagajärgi.

Teema ja tunnimaht	Õppesisu/ õppetegevused
<p>Käitumine ja suhtlemine.</p>	<p>Õppesisu: Mina: olulisemad isikuandmed, meeldivad ja ebameeldivad tegevused; sarnasused ja erinevused võrreldes eakaaslastega. Enesetutvustamine</p>

	<p>dialogis, arvestades vestluspartneri vanust (eakaaslane, täiskasvanu). Suhtlemine võõrastega, milliseid isikuandmeid võib kellele avaldada. Igapäevased suhtlussituatsioonid kodus ja koolis (positiivsed-negatiivsed ettepanekud, konfliktid jne): hindamine (tingimused, põhjus, tagajärg); suhtlemiseesmärkide mõistmine (käsk, korraldus, palve, keeld, teave jne).</p> <p>Vägivaldse (füüsiline, vaimne) käitumise äratundmine, käitumine ohvri ja pealtnägijana. Abivalmidus (vanad inimesed, nooremad kaaslased, erivajadustega inimesed): abivajaja märkamine ja abi pakkumine, abistamine. Abi vajaduse ja enda võimaluste hindamine abi pakkumisel.</p>
Inimene ja tervis.	<p>Õppesisu:</p> <p>Meeleelundite (nägemis-, kuulmis-, haistmis-, maitsmis, kompimis- ja lõuandmis-) ülesanded, tervishoid. Erivajadustega inimesed (meeleelundite kahjustuste tagajärjel), alternatiivsed suhtlemisvahendid. Enesetunde kirjeldus dialoogis arstiga (levinumad külmetus- ja nakkushaiguste tunnused), ravirežiimi järgimine. Haiguste ennetamine (tervislikud eluviisid). Tervisesport ja liikumine, sportimisvõimalused kodukohas. Eesti tuntumad sportlased. Piisava une ja puhkuse vajalikkus. Valikud toitumisel. Esmaabi põletuse, külmumise, minestuse korral. Uimastid: tubakas, alkohol, narkootikumid (kanep); alkoholi ja tubaka mõju õppimisvõimele ja käitumisele. "Ei" ütlemine uimastitega seotud situatsioonides.</p>
Perekond ja kodukoht.	<p>Õppesisu:</p> <p>Elu maal ja linnas, kodukoha eluolu (levinumad tegevusvaldkonnad, ametid jms). Kodukoha rahvariided, rahvariiete kandmine tänapäeval ja minevikus. Kodukoha tähtsamad traditsioonid (laulu- ja tantsupidu jms). Peretraditsioonid (pereliikmete ühised tegevused, peretraditsioonide määratlemine ühisvestluses, sarnasused-erinevused kaaslastega). Pühad ja kombed (ülestdõusmispuhad, karjalaskepäev, jüripäev, hingedepäev).</p>
Inimene ja aeg.	<p>Õppesisu:</p> <p>Aja määramine minutilise täpsusega, kellaaja kaheksandiku määramine (toetudes ööpäeva osadele). Päeva ja nädala ajakava, vaba aja tegevuste mitmekesisus (positiivsed ja negatiivsed harjumused päevakavas: ajakulu, valikute tegemine jne).</p>
Inimene ja teave.	<p>Õppesisu:</p> <p>TV-kava (sisu, eakohased saated, telesaadete hulgast valikute tegemine). Pilt-teatmeteosed, Internet: kooli kodulehekülge (teabeallikate kasutamine). Reklaamide sisu ja eesmärk.</p>
Inimene ja töö. Inimene ja asjad.	<p>Õppesisu:</p> <p>Palgatöö, selle tulemus ja eesmärk, ametis püsimise üldised tingimused (võrdlus õpilase käitumisega koolis). Kulutused peres lapse heaolu eest hoolitsemisel (lapse põhivajadused ja soovid, pere majanduslike</p>

	võimalustega arvestamine jms), asjade väärtus sõltuvalt nende vajalikkusest. Raha hoidmise viisid: hoiukarp, pank. Raha kogumine.
Inimene, säästlikkus ja turvalisus.	<p>Õppesisu: Vee ja elektri säästlik tarbimine koolis ja kodus. Olmejäätmete (tava-, taaskasutatavad, ohtlikud jäätmed) käitlemine kodus majapidamises (prügi sorteerimine ja ärapaigutamine, kogumispunktid, jäätmete kompostimine). Liiklusõnnetuste peamised põhjused, liiklusõnnetusest teatamine ja abi kutsumine. Pürotehnika (ost-müük alaealistele, kasutamine). Pommiähvarduse tegemisega kaasnevad ohud ja tagajärjed, käitumine pommiähvarduse korral.</p>

6. KLASS

Õpitulemused 6. klassis

Õpilane:

1. märkab ja jätab suhtlemisel meelde kaaslaste seisukohti, eristab kohast ja kohatud käitumist/suhtlemist;
2. analüüsib ja hindab õpetaja suunamisel enda ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ja käitumist (käitumise eesmärk, põhjus–tagajärg suhe);
3. kasutab tuttavates olukordades suhtlemissituatsioonist, -partnerist ja -eesmärgist lähtuvalt erinevaid väljendusviise;
4. mõistab vabandamist kui oma süüst/eksimusest arusaamist ja kahetsemist;
5. kirjeldab ja hindab plaanile toetudes oma huvisid ja toimetulekut koolis (õnnestumised, raskused jms);
6. teab inimese organismi üldist ülesehitust, tunneb joonisel inimfiguuris ära elutähtsad organid;
7. nimetab ebatervisliku toitumise võimalikke tagajärgi, oskab valida erinevate toitude hulgast tervisele kasulikke;
8. teab murdeeaga seotud muutusi inimese kehas ja käitumises, mõistab arengu individuaalsust;
9. kirjeldab uimastite mõju organismile ja käitumisele;
10. hoolitseb oma välimuse eest ja valib olukorrale vastavad rõivad;
11. koostab õpetaja juhendamisel kodu korrashoiuga seotud tegevuste plaani (tööde järjekord, vahendid, tööjaotus);
12. hangib õpetaja juhendamisel teavet kaaslastelt (küsimuste esitamine) ja eriliigilistest tekstidest (internet, meedia, teatmeteosed, sõiduplaanid);
13. oskab kasutada kodukoha ühistranspordi sõiduplaane;
14. mõistab telefoni ja meedia (sh arvutimängud, sotsiaalmeedia, televisioon jmt) otstarbeka kasutamise vajalikkust ning teab võimalikke riske;
15. teab kodukeemia ja ravimite väärkasutuse tagajärgi ja selle ennetamise võimalusi;
16. kirjeldab peamisi tule- ja veeohutuse nõudeid ning käitumisstrateegiaid vastavate õnnetusjuhtumite korral.

Teema ja tunnihaht	Õppesisu/õppetegevused
Suhtlemine eakaaslaste ja täiskasvanutega.	<p>Õppesisu: Suhtlemisstrateegiate eristamine (õpetaja abiga): selgitamine, veenmine, meelitamine, ähvardamine jm. Suhtluspartnerite motiivid ja kavatsused. Suhtlemine sõprade ja "sõpradega": “kambavaim”, jäljendamine; isiklik arvamus, vastutus; keeldumine mittesoovitud tegevustest. Suhtlemine vastassugupoolega (tähelepanu köitmine, tunnete verbaalne ja mitteverbaalne väljendamine, reageerimine (eba)meeldivatele ettepanekutele jms). Suhtlemine internetiportaalides, enda kohta edastatava infoga seotud turvalisus ja ohud. Suhtlemine koduste ja eakaaslastega: rääkimine, ärakuulamine; pinged-konfliktid, arusaamatused, nende vältimine ja lahendamine. Suhtlemisprobleemid kodus: muutunud suhted ja rollid, iseseisvumine: laste ja vanemate vastutus. Valetamine, vaikimine, hädavale. Süüteo ülestunnistamine ja vabandamine.</p>
Inimese tervis.	<p>Õppesisu: Sissejuhatus inimese anatoomiasse lähtuvalt elundite funktsioonidest (nahk, meeleelundid, aju, kopsud, magu, neerud, maks, suguelundid). Toidu- ja toitained. Toiduainete pakendiinfo (eri toitainete sisaldumine; parim enne jms). Kiirtoit – populaarsuse põhjused, mõju inimese organismile. Üle- ja alatoitumine (sh dieetid ja näljutamine), selle mõju tervisele. Esmaabi (toidu- jms) mürgituse, looma- ja putukahammustuse korral. Uimastite (sh alkoholi ja tubaka) mõju organismile (ülevaatlilikult) ja käitumisele.</p>
Inimese areng.	<p>Õppesisu: Murdeiga, muutused tüdrukute ja poiste organismis. Erinev arengutempo ja muutuste aktsepteerimine. Poiste ja tüdrukute hügieen, ravikosmeetika vajadus ja kasutamine. Muutused tüdrukute ja poiste käitumises, sh suhtlemises; sobivad ja ebasobivad käitumismallid.</p>
Inimese välimus.	<p>Õppesisu: Riitumine (olukorrale ja kehaehitusele sobiva riietuse, jalanõude valik, noortemood – riietusesemete otstarbekus). Riiete ja jalanõude puhtus-korrashoid: pesemis- ja hooldusvahendite kasutamine; keemiline puhastus, kingsepp (oma soovide väljendamine suhtlemisel). Juuste igapäevane hooldamine: hooldusvahendid, juuksevärvid (pakendiinfo, kasutamine). Suhtlemine juuksuriga (oma soovide väljendamine, soovitude küsimine jms). Künnte hooldamine, maniküür, pediküür. Olukorrale ja eale sobiv dekoratiivkosmeetika.</p>
Inimese ja kodu.	<p>Õppesisu: Kodu ja koduümbrus (kirjeldus, soovid muudatuste osas; igapäevane korrashoid). Suurpuhastus kodus (tööde järjekord, jagamine</p>

	pereliikmetega, vahendid). Külaskäik ja külaliste vastuvõtmine (suulise ja kirjaliku kutse saamine, ettevalmistused sõltuvalt küllakutsest, külas viibimine). Kodukoha (ja Eesti riigi) tuntud inimesed, nende tegevusalad, elukutsed (seos päevakohaste sündmustega). Kodukoha ettevõtted ja nende toodang, töötajate ametid.
Inimese ja teabe.	Õppesisu: Olulisemad päevauudised, nende edastamine kaaslastele. Teatmeteosed, Internet (kodukoha tuntumate paikade ja inimeste kohta lühiinfo hankimine ja edastamine koostegevuses). Transport kodukohas, kodukoha ümbruses (orienteerumine sõiduplaanides, teabe hankimine, sõidusoodustused). Telefoni otstarbekas kasutamine (telefonikaart, mobiiltelefon).
Inimene, säästlikus ja turvalisus.	Õppesisu: Kodukeemia kasutamine (WC, vanni, pliidi ja akna puhastamine), piktogrammide pakendil, kodukeemia väärkasutuse võimalikud tagajärjed. Tulekahju tekkimise ohud koduses majapidamises: ohuolukorra hindamine, tulekahju kustutamine (esmate tulekustutusvahendite kasutamine, hädaabi). Ohutusnõuded ujumisel ja veesõidukite kasutamisel, päästevahendite kasutamine.

7. KLASS

Õpitulemused 7. klassis

Õpilane:

1. selgitab ja kaitseb õpetaja suunamisel oma seisukohti, mõistab suhtluspartnerite seisukohtade võimalikku sarnasust/erinevust, oskab reageerida kohatule käitumisele;
2. teadvustab oma positiivseid ja negatiivseid iseloomujooni (3–4), oskab õpetaja suunamisel nimetada negatiivsete omaduste parandamise võimalusi;
3. kirjeldab ja hindab plaani abil oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (motiivid, tingimused, tulemused; reageerimine (eba)õnnestumisele jms);
4. järgib viisakusreegleid, teeb kaaslastele ettepanekuid, vastab nii positiivsetele kui ka negatiivsetele ettepanekutele situatsioonile vastavaid moraalinorme ja käitumisreegleid arvestades;
5. väärtustab (lähi)suhetes sallivust, hoolivust, abistamist ja lugupidamist;
6. kirjeldab, kuidas hoolitseda oma tervise eest (toitumine, kehaline aktiivsus, puhkamine, tervist kahjustavate tegevuste vältimine, arstiabi);
7. oskab endale ja teistele ohtlikes situatsioonides ütelda „ei“ ning vajaduse korral abi kutsuda; demonstreerib õpisituatsioonis hädaabi numbrile helistades olulise teabe andmist;
8. mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust; teab, kust leida infot noorte nõustamisteenuste kohta;

Lisa 6. Sotsiaalsed (inimeseõpetus, ajalugu, ühiskonnaõpetus)

9. koostab oma tegevuste kohta nädalaplaani (tegevuste ajaline järjekord, oma soovide ja võimalustega arvestamine);
10. hangib õpetaja juhendamisel teavet teistelt inimestelt ning erinevatest infoallikatest; edastab kaaslastele teavet (abiks kavapunktid);
11. nimetab sidepidamise viise tänapäeval ja minevikus, kasutab otstarbekalt tänapäevaseid sideteenuseid (e-kirjavahetus, telefon, internet, sotsiaalmeedia); oskab kirjutada e-kirja;
12. teadvustab internetisuhtluses valitsevaid ohte ning mõistab, millist informatsiooni enda ja teiste kohta on sobilik ja turvaline avaldada;
13. mõistab ja oskab kirjeldada töö tähtsust (tulemus, eesmärk, tingimused);
14. oskab nimetada oma pere olulisemaid sissetuleku- ja kuluallikaid;
15. teab jäätmete individuaalseid ja ühiskondlikke käitlemisviise ja -viise; oskab jäätmeid sorteerida.

Teema ja tunnimah	Õppesisu/õppetegevused
<p>Suhtlemine eakaaslaste ja täiskasvanutega.</p>	<p>Õppesisu: Suhtlussituatsioonide kirjeldamine oma ja teise positsioonilt; suhtluspartneri soovide, kavatsuste variatiivsed väljendusviisid; hinnang suhtluspartnerite käitumisele (motiivid, tingimused, tulemused); eriarvamused (oma seisukohtade selgitamine ja kaitsmine, nõustumine kaaslaste arvamusega); konfliktide lahendamise võimalused. Suhtlussituatsioonid ja –strateegiad: agressiivne, ennastkehtestav ja alistuv käitumine; süüdistamine, kriitika; iroonia, must huumor. Arusaamatused ja konfliktid kodus, sõprade vahel. Iseloomujooned ja käitumine, mida sõprades, sh vastassugupooles hinnatakse. Noormehe ja neiu omavaheline suhtlemine (kaaslane kinos, teatris, peol: kutsumine, nõustumine/keeldumine, alternatiivsete ettepanekute esitamine, kaaslastega arvestamine jne). Sõprus, armumine, armastus, käimine. Oma tunnete väljendamine, tunnetest rääkimine, lähedus, aja koosveetmine, ühised tegevused. Seksuaalsuse trepp ja arengu individuaalsus. Seksuaalsuhted: partnerite valmisolek, seksuaalsuhtest keeldumine, selle edasilükkamine; vastutus seoses seksuaalelu alustamisega, noorte nõustamisteenused. Mittesobilik seksuaalne käitumine, ahistamine, käitumine seksuaalse ahistamise korral.</p>
<p>Mina ise.</p>	<p>Õppesisu: Mina-pilt: positiivsed ja negatiivsed iseloomuomadused, sarnasused-erinevused kaaslastega; negatiivsete omaduste parendamisvõimalused. Enesehinnang (erineva enesehinnanguga inimeste käitumine, minu ja kaaslaste reageeringud kiitusele, laiussele, õnnestumisele, ebaõnnestumistele jms; hinnangud reageeringutele, käitumisele; võimalikud lahendused).</p>

<p>Minu tervis.</p>	<p>Õppesisu: Minu toiduvalik ja seda mõjutavad tegurid, mitmekesise toidu tähtsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana (kehalise aktiivsuse vormid, võimalused koolis, kodukohas). Arsti (kiirabi, perearst, hambaarst) poole pöördumine (registratuur, vestlus vastuvõtul, konsultatsioon telefoni teel). Tuntumad ravimtaimed (korjamine, säilitamine, apteegist ostmine; kasutamine). Enamlevinud nakkushaigused, levimise viisid, HIV ja AIDS. Esmaabi mao- ja puugi hammustuse korral. Uimastite tarbimise enamlevinud põhjused noorte hulgas. Käitumine uimastitega seotud olukordades, abi kutsumine.</p>
<p>Kodu ja kodukoht.</p>	<p>Õppesisu: Eestimaal elavad teised rahvused; kultuurilise mitmekesisuse rikastav roll, sallivus teiste rahvuste ja kultuuride suhtes. Oma tuba: toa plaan, toa sisustamine ja korrashoid. Kodu kaunistamine tähtpäevadeks (seos peretraditsioonidega). Vaba aja ja tegevuste planeerimine (võimalused ja pakkumised kodukohas ja lähiümbruses jne), tegevuste mitmekesisus. Matk, ekskursioon kodukohas, koduümbruses (planeerimine koostegevuses: info otsimine vaatamisväärsuste kohta, valikute tegemine, ettevalmistuste planeerimine (sh reisikoti pakkimine); kirjalik meespea kaaslastele; plaani tutvustamine ja põhjendamine jms). Noorteüritused, -peod (kodused peod; kooli-, linna- jm peod: käitumine, riskid). Peo praktiline planeerimine sünnipäeva näitel.</p>
<p>Inimene, aeg ja teave.</p>	<p>Õppesisu: Isikut tõendav dokument (ID-kaart, pass), selle taotlemine ja kasutamine. Isikuandmete turvaline hoidmine. Enda ja teiste kohta info edastamine internetis, sellega kaasneda võivad ohud ja ohtude vältimine. Kirjavahetus (kirja saatmine Eesti piires ja välismaale; tähtitud kiri; e-mail, e-kaart; kirjavahetus tänapäeval ja minevikus). Telefon (telefoniraamatu kasutamine; infotelefon; sidepidamine tänapäeval ja minevikus). Reklaampakkumised (telefoni teel pakutavad kaubad-teenused; reklaamlehed postkastis jms), nõustumine - keeldumine.</p>
<p>Inimene ja töö. Inimene ja raha.</p>	<p>Õppesisu: Töö lapse ja täiskasvanu elus (tööde liigid, töö tulemus, eesmärk, tingimused; kohusetunne ja vastutus tulemuste eest). Minu pere sissetulekud (palk, tootmine, toetused). Minu pere väljaminekud (eluase, toit, riided, transport, meelelahutus).</p>
<p>Inimene, säästlikus ja turvalisus.</p>	<p>Õppesisu: Jäätmekäitlus maal ja linnas (era- ja kortermajad; prügilad). Prügi käitlemist reguleerivad piktogrammide pakenditel. Reisimine, erinevad transpordivahendid, hääletamine (eelised võrreldes ühistranspordiga, riskid). Hädaabi kutsumine erinevate õnnetusjuhtumite korral. Juhtumid, kus tuleb pöörduda politseisse.</p>

8. KLASS

Õpitulemused 8. klassis

Õpilane:

1. arvestab ühistegevuses suhtluspartnerite erinevate (sh vastandlike) arvamustega;
2. annab hinnangu oma ja kaaslaste käitumisviiside kohasusele situatsioonis; pakub õpituatsioonis olukordadele sobivaid lahendusi;
3. teab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpituatsioonis oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
4. nimetab oma emotsioone ja teab erinevaid võimalusi emotsioonide reguleerimiseks;
5. kirjeldab peamisi tervist tugevdavaid ja toetavaid tegureid; teab ja oskab igapäevaelus teha tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervisega;
6. teab tervisliku toitumise, kehalise aktiivsuse ja unerežiimi põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus;
7. kirjeldab oma tervislikku seisundit, oskab pöörduda abi saamiseks arsti poole (registreerimine vastuvõtule, kojukutse, hädaabi);
8. teab, mida tähendab ravikindlustus ning oskab nimetada tervishoiuteenuseid;
9. väärtustab lähisuhteid, oskab kontakti luua ning teab, kuidas suhteid hoida; tunneb ära lähisuhtevägivalla;
10. teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid (sh rasedusest hoidumine) ja mõistab seksuaalelu alustamisega seotud vastutust; eristab lubatud ja lubamatut seksuaalkäitumist;
11. teab ja leiab olulisi infoallikaid tervisetabe, nõustamis- ja kriisiabi võimaluste kohta kodukohas või selle lähiümbruses; teab, millal ja kuidas pöörduda õiguskaitseorganite poole;
12. mõistab riskikäitumisega kaasnevaid ohtusid liikluses, vees, toitumisel, nutivahendite kasutamisel, uimastite omamisel ja tarbimisel;
13. hoolitseb oma riiete eest ja valib olukorrale sobiva riietuse; teab riiete hooldusmärkide tähendusi;
14. teab erinevaid panga- ja e-teenuseid ning vastavaid veebikeskkondi;
15. teadvustab oma võimete, teadmiste ja oskuste tugevaid ja nõrku külgi;
16. teab sobiva elukutse omandamise võimalusi.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
Käitumine rühmas.	Õppesisu: Rühmakäitumine: Erinevad rühmad ja rollid. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.
Lähisuhted ja perekond.	Õppesisu: Noormehe ja neiu omavaheline suhtlemine. Ajutised ja püsivad suhted, suhte loomine ja hoidmine, vastastikune usaldus, suhet kahjustavad faktorid, lahkumine. Seksuaalsuse olemus ja arengu individuaalsus,

	<p>seksuaalvähemused. Seksuaalkäitumine ja vastutus: sobiv ja lubamatu seksuaalkäitumine, soovimatu raseduse vältimine; sugulisel teel levivad haigused (levimine, mõju tervisele, ravi, ennetamine); nõustamisteenused. Lapsevanemaks saamine: füüsiline ja sotsiaalne küpsus.</p> <p>Peremudelid (perekond, üksikpered, kasu- ja hoolduspered): pereliikmete roll perekonnas (vrld minevikuga), kohustused ja vastutus. Nooremate õdede-vendade eest hoolitsemine, nendega tegelemine, sh mängimine. Praktilises tegevuses nooremate õpilaste abistamine, neile tegevuste ja mängude planeerimine ning läbiviimine.</p>
<p>Tervise hoidmine.</p>	<p>Õppesisu:</p> <p>Tervise füüsiline, vaimne, sotsiaalne ja emotsionaalne aspekt. Tervisenäitajad. Tervisliku eluviisi komponendid, endale sobiliku tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse leidmine. Südame - veresoonehaiguste ja pahaloomuliste kasvaja põhjused ning ennetamine tervisliku eluviisiga. Tervist hoidvate valikute tegemine. Inimese elukaar ja selle perioodid, põhivajadused eluperioodidel (põhivajaduste rahulda(ma)tus, mõju inimese käitumisele, suhtlemisele, tundemaailmale). Arstiabi kodukohas (lähinaabruses): meditsiiniastutused ja nende otstarve; perearst ja eriarstid, kojukutse telefoni teel; tervisekindlustus; tervise- ja puhkekeskused. Tervishoiu ja sotsiaalsüsteem Eestis. Koduapteek (sisu, kasutamine, ravimipakendi teabeleht). Esmaabi lämbumise, põrutuse korral. Väsimus, stress, depressioon (tundemärgid, nõustamis- ja kriisiabi). Tervisealased infoallikad, nende kasutamine ja usaldusväärsus. Kaitsesüstimine haiguste ennetamise eesmärgil (lastehaigused, gripp, puugihammustustega kaasnevad haigused); kaitsesüstimine enne välisreise. Allergia: peamised allergiaallikad, allergilised reaktsioonid, meditsiiniline abi.</p>
<p>Riskikäitumise ennetus.</p>	<p>Õppesisu:</p> <p>Toimetulek vägivaldaga (vägivald vormid, vägivaldast hoidumine, vägivaldaga toimetulek, hinnang individuaalsele ja rühmakäitumisele; nõustamis- ja kriisiabi kodukohas). Kuriteo ohvriks langemine, pöördumine õiguskaitseorganite poole. Seksuaalvägivald, valehäbi, ohvriabi. Uimastid ja kuritegevus; uimastitega seotud seaduste põhipunktid. Uimastite tarvitamisega seotud tervise-, sotsiaalsed ja juriidilised riskid; sõltuvuse kujunemine. Käitumine uimastitega seotud situatsioonides, esmaabi. Mängurlus: loterii, hasartmängud (mänguautomaadid, kasiino jne) - riskid, sõltuvus, abi saamise võimalused.</p>
<p>Inimene ja välimus.</p>	<p>Õppesisu:</p>

	Eakohane igapäevane ja pidulik riietus, aksessuaarid (nt kooli lõpupidu); suhtumine vanemate, eakaaslaste, moeajakirjade soovitusesse. Rõivaste ja jalatsite hooldus: hooldusmärgid.
Inimene ja teave.	Õppesisu: Avalik infopunkt. Kohalik ajaleht. Eestis ilmuvad ajalehed ja ajakirjad; ajakirjanduse tellimine. Uudisteportaalid internetis, internetis leiduva informatsiooni varieeruv kvaliteet.
Inimene, asjad, ja raha.	Õppesisu: Arve avamine pangas; hoiuse igapäevane kasutamine (sularahaautomaat jne). Maksete liigid kodus majapidamises, maksete tasumise võimalused, täpsus. Igapäevased sisseostud: ostukoha valik (kauplus, turg jms); kulude planeerimine päevaks, nädalaks; ostutoimingud. Ühiskondliku toitlustamise asutused (menüü, arve, käitumisetikett (sh kaaslaste kutsumine); toidu kojutellimine). Kataloogikaubandus (tellimine, riskid, kauba tagastamine). Postipaki saamine ja saatmine. Küla- / linnaraamatukogus lugejaks registreerumine, teabe hankimine otsitava kirjanduse kohta.
Karjääri planeerimine	Õppesisu: Eneseanalüüs (töölased huvid, võimed, oskused, isiksuseomadused). Jätkuõppevõimalused (erialad, õppeasutused).

9. KLASS

Õpitulemused 9. klassis

Õpilane:

1. valib suhtlemisviisi vastavalt olukorrale ja kasutab asjakohaseid suhtlemise osaoskusi (kuulab vestluspartnerit, esitab küsimusi, selgitab oma seisukohti, otsib lahendust erimeelsustele, tunnistab oma eksimusi);
2. hindab oma ja kaaslaste käitumise vastavust ühiskonnas kokkulepitud normidele ja reeglitele;
3. teab erinevaid peremudeleid ning kirjeldab pereliikmete rolli ja vastutust perekonnas;
4. teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
5. mõistab lapse saamisega seotud vastutust, kirjeldab lapse arengut ja vanemate rolli lapse kasvamisel; teab peamisi pere ja laste elu reguleerivad seadusi ja sotsiaaltoetusi;
6. oskab planeerida raha teenimise ja kulutamise seotud tegevusi;
7. kirjeldab eluaseme omandamise, sisustamise ning hooldamisega seotud vajadusi, võimalusi, ohtusid ja kohustusi;
8. hindab nõustaja suunamisel oma võimeid, teadmisi, oskusi, jätkuõppe võimalusi ja tingimusi ning teeb enda jaoks sobiva karjäärivaliku;

9. teab oma peamisi õigusi ja kohustusi töötajana, nimetab info ja abi saamise võimalusi tööõigusega seotud küsimustes;
10. mõistab lepinguta töötamise ja ümbrikupalgaga seotud riske ja negatiivseid tagajärgi; tunneb töö otsimisel ära inimkaubandusele viitavad märgid;
11. teab riigi toimimise üldisi põhimõtteid (tervishoiusüsteem, maksud jm);
12. oskab küsida teavet kaasinimestelt ja kasutada info leidmiseks erinevaid teabeallikaid.

Teema	Õppesisu/õppetegevused
Lähisuhted ja perekond.	<p>Õppesisu: Lähisuhted, suhete alustamine ja hoidmine, vastutus ja austus. Kooselu, abiellumine ja pere loomine. Raseduse planeerimine; loote areng; loote ja ema tervist hoidev käitumine. Lapse sündimine: ettevalmistused imiku hooldamiseks; sünnijärgsed kohustused (nimepanek, tervisekindlustus, meditsiiniline kontroll jms); kohaliku omavalitsuse ja riiklikud toetused. Lapse saamisega seotud (lisa)kulutused (peamised kuluartiklid lapseas), lapse hooldamisele kuluv aeg. Puudega laps. Imiku- ja lapseiga (peamised arengutingimused, suhtlemine lapsega, lapse õigused (alus)haridusele). Lapse arendamine-õpetamine (eakohased mänguasjad, raamatud jms); mängude õpetamine noorematele õpilastele. Peretülid ja -vägivald (tagajärjed, lahendused, valehäbi, nõustamis- ja kriisiabi). Uimastite tarbija perekonnas: mõju majanduslikule olukorrale, suhetele. Kohalikud ja üldriiklikud nõustamis- ja ravivõimalused. Lahutus, lahuselava vanema kohustused lapse kasvatamisel.</p>
Eelarve planeerimine.	<p>Õppesisu: Pere sissetulekud (palk, toetused). Igapäevaste kulutuste planeerimine (eluase, toit, riietus, transport, vaba aeg); kulutuste kasv perekonna suurenemisel (sh lemmiklooma võtmisel). Suurte väljaminekute planeerimine (soovid, võimalused, riskid: raha säästmine ja hoiustamine, järelmaks, krediit, laen, liising). Kaupade - teenuste garantii (müüjalt teabe hankimine, garantii võimaluste-tingimuste kohta).</p>
Eluase.	<p>Õppesisu: Eluaseme liigid, eluaseme otsimine, arvestades pere vajadusi ja võimalusi (müügikuulutused, kinnisvarafirmad). Üürileping, selle tingimused (üürniku õigused ja kohustused, „halva” lepingu ohud). Eluaseme sisustuse planeerimine: hädavajalik sisustus, sisustuse hankimise (ostude) järjekord, ratsionaalne paigutus, kujundusdetailid. Eluaseme, olmetehnika soetamine, hooldus ja remont: teabe hankimine võimaluste, tingimuste ja abiteenuste kohta (müüja, telefoniraamat, kasutusjuhend jne).</p>
Karjääri planeerimine.	<p>Õppesisu: Eneseanalüüs (töölased huvid, võimed, Jätkuõppevõimalused, valikute tegemine, arvestades huvisid, võimeid ja majanduslikke võimalusi</p>

Lisa 6. Sotsiaalsed (inimeseõpetus, ajalugu, ühiskonnaõpetus)

	<p>(transport, elamiskulud jms); kutsenõustamine. Kohalik tööhõiveamet, tööturuteenused töötajale, töötus. Töötaja põhilised õigused ja kohustused, lepinguta töötamisega kaasnevad riskid ja tagajärjed, ümbrikupalk. Abi leidmine tööõigusega seotud küsimustes.</p> <p>Inimkaubandus: tööorjus ja prostitutsioon, ohvriks sattumise põhjused, inimkaubandusele viitavad märgid (kuulutused, tööpakkuja käitumises), ohtude teadvustamine, käitumine ohvriks sattumise korral, ohvriabi.</p>
--	--